

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav světových dějin

Obor historie

Bakalářské studium prezenční

Matyáš Borovský

Vztahy Velké Británie a Libye v době vlády Margaret Thatcherové

Příspěvek k dějinám britské diplomacie v osmdesátých letech dvacátého století

**The Relations between Great Britain and Libya in the Era of Margaret
Thatcher**

**Contribution to the History of British Diplomacy in the Eighties of the Twentieth
Century**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Praha 2018

Vedoucí práce: prof. PhDr. Martin Kovář, Ph.D.

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucímu mé bakalářské práce prof. PhDr. Martinu Kováři, Ph.D. za připomínky, rady a cenné poznatky při psaní této práce. Taktéž děkuji své rodině za podporu během mého studia.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval zcela samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 20. 6. 2018.....

Abstrakt (česky):

Libye plukovníka al-Qadhdháfiho hrála v sedmdesátých a osmdesátých letech 20. století nepříliš významnou úlohu z pohledu ovlivňování mezinárodního prostoru. Přesto však zejména libyjská podpora terorismu a agrese vůči libyjským emigrantům donutily Velkou Británii či Spojené státy k diplomatickým, ekonomickým i vojenským akcím namířeným proti al-Qadhdháfiho režimu. V této práci se věnuji především proměně vztahu Spojeného království a Libye v době, kdy britskou ministerskou předsedkyní byla Margaret Thatcherová. Prostřednictvím analýzy parlamentních diskuzí a archivních materiálů z kanceláře premiérky se snažím vylíčit události zmiňovaného období a jejich důsledky. V ústřední části této práce se zabývám obzvláště zavražděním policistky Yvonne Fletcherové, které rozpoutalo diplomatickou rozmíšku mezi Británií a Libyí v roce 1984. Dále je v práci analyzováno americké bombardování Tripolisu a Benghází, jehož cílem bylo oslabit al-Qadhdháfiho režim a k němuž dala své svolení také premiérka Thatcherová. Poslední rozebíranou událostí, která měla přesah i do devadesátých let 20. století, je potom teroristický útok na let Pan Am 103, který se udál nad skotským městečkem Lockerbie.

Klíčová slova (česky):

Velká Británie, Libye, Margaret Thatcherová, Mu‘ammar al-Qadhdháfi, Yvonne Fletcherová, Lockerbie, terorismus, mezinárodní vztahy

Abstract (in English):

Libya, ruled by colonel al-Qadhdhafi, did not play a very important role in the world politics during the seventies and the eighties of the twentieth century. However, the Libyan support of terrorism and aggression towards Libyan emigrants forced Great Britain and United States of America to seek diplomatic, economic and military action against the régime of al-Qadhdhafi. The aim of this work is to characterize the changes in the relationship between the United Kingdom and Libya in the time when Margaret Thatcher was the British Prime Minister. By the means of analysis of parliamentary discussions and archive materials from the PM's office I try to explain the events of this era and also their consequences. In the core of this thesis I am focusing on the murder of policewoman Yvonne Fletcher, which started off a diplomatic feud between Britain and Libya in 1984. Furthermore, I am trying to analyse the subsequent American bombing of Tripolis and Benghazi to which Margaret Thatcher gave her permission and aid. The last event described in this work is the terrorist attack on the board of the flight Pan Am 103. The plane crashed in the Lockerbie area in Scotland.

Keywords (in English):

Great Britain, Libya, Margaret Thatcher, Mu'ammad al-Qadhdhafi, Yvonne Fletcher, Lockerbie, terrorism, international relations

Obsah

Úvod.....	6
1 Al-Qadhdháfiho Libye – vznik a zahraniční politika	10
1.1 Uchopení moci a vize nové Libye.....	10
2 Velká Británie v letech 1970-1979	12
2.1 Vláda Edwarda Heatha 1970-1974	12
2.2 Margaret Thatcherová jako „ <i>Heath's Woman</i> “	14
2.3 Pět let v režii labouristů	15
2.3.1 Třetí vláda Harolda Wilsona	16
2.3.2 James Callaghan a porážka <i>Labour party</i>	17
2.3.3 Margaret Thatcherová – vůdkyně opozice	18
3 Počátky britsko-libyjského napětí.....	24
3.1 Znárodnování jako nástroj revoluce.....	24
3.2 Al-Qadhdháfi – patron mezinárodního terorismu	26
4 První vláda Margaret Thatcherové 1979-1983	29
4.1 SSSR, USA a mezinárodní bezpečnost.....	29
4.2 Mezinárodní terorismus a libyjská otázka – předzvěst problémů.....	31
5 Druhá vláda Margaret Thatcherové 1983-1987.....	35
5.1 Eskalace agrese – zahraničně politický konflikt Británie a Libye	35
5.2 Americko-britské spojení proti mezinárodnímu terorismu	41
6 Třetí vláda Margaret Thatcherové 1987-1990	47
6.1 Letecká katastrofa a její mezinárodní ohlas	47
Závěr.....	50
Seznam použité literatury.....	54

Seznam použitých zkratk

IRA	Irish Republican Army Irská republikánská armáda
OSN	Organizace spojených národů
ETA	Euskadi Ta Askatasuna Baskicko a jeho svoboda
SDI	Strategic Defense Initiative Strategická obraná iniciativa
UTA	Union de Transport Aériens Společnost letecké přepravy

Úvod

V této práci se zaměřuji na zahraniční politiku vlády Spojeného království v době, kdy ministerskou předsedkyní byla Margaret Thatcherová, tedy v období 1979-1990. Přestože na následujících stránkách rozebírám britskou diplomacii i v obecnější rovině, text primárně představuje analýzu vztahů Velké Británie a Libye ve sledovaném období. Úhelnými kameny této práce tak jsou události, jež se odehrály především v osmdesátých letech 20. století a které zásadně ovlivnily podobu nejen komunikace mezi oběma zeměmi, ale i podobu mezinárodního dění. Důraz kladu zejména na britský pohled na celou problematiku, přičemž základními prvky práce jsou parlamentní diskuze, prohlášení vlády a také osobní názory či politická filosofie samotné premiérky Thatcherové.

V prvních kapitolách této práce se v krátkosti věnuji politickým dějinám Británie a Libye od konce šedesátých, respektive počátku sedmdesátých let 20. století. Přes charakteristiku režimu plukovníka al-Qadhdháfího postupuji dále ke stručnému popisu vládnutí konzervativních i labouristických vlád v Británii. Důležitou roli v těchto kapitolách sehrávají úseky věnované právě Margaret Thatcherové, ve kterých se pokouším nastínit předpoklady a základní myšlenky jejího následného vládnutí. Ve čtvrté kapitole se již věnuji primárně kontaktu mezi ostrovním královstvím a libyjskou *džamáhírijí*. Tato část práce poskytuje čtenáři jasný přehled o událostech, neshodách a konfliktech obou zemí, přičemž slouží jako představení počátku problémů, které vrcholily v osmdesátých letech 20. století.

Jádro mé práce představují tři kapitoly, z nichž každá je věnovaná jednomu vládnímu období Margaret Thatcherové. Jednotlivé kapitoly zahrnují analýzu diplomatických principů, kterými se tyto vlády řídily. Mezi tyto principy patřily mimo jiné jasný antikomunismus a snaha bránit Sovětskému svazu v intervenování do záležitostí Blízkého východu a Afriky spolu s důrazem na přátelství a spolupráci se Spojenými státy. Primární zájem ovšem soustředím na princip neuhýbání a nepodvolení se agresorovi, který je zásadní pro britskou diplomacii právě v kontaktu s libyjskou hrozbou.

Zatímco první roky vlády Margaret Thatcherové nebyly provázeny zásadními konflikty s al-Qadhdháfího režimem, zejména během roku 1983 se začaly objevovat třecí plochy a potenciální nebezpečí. Varovné signály přerostly s druhým volebním obdobím premiérky Thatcherové do otevřeného sporu, jenž eskaloval až do roviny násilí

na britských občanech či libyjských nacionálech žijících na území Spojeného království. Al-Qadhdháfiho údajný boj proti imperialismu nakonec donutil Brity a Američany pod vedením Ronalda Reagana jednat. Rok 1986 tak byl rokem, během kterého americké síly za souhlasu britské premiérky bombardovaly libyjské území. Právě letům 1984 a 1986 je v mé práci věnována největší pozornost. Příčiny, průběh a důsledky všech událostí těchto let pečlivě analyzuji. Závěrečný úsek textu je pak věnován tragédii v Lockerbie, která měla přesah do 90. let 20. století a počátku nového milénia.

Cílem této práce je především charakterizování a zevrubný rozbor událostí, které hýbaly britsko-libyjskými vztahy. Stěžejní je i snaha o analýzu vlivu samotné Margaret Thatcherové na podobu britské diplomacie směrem k al-Qadhdháfiho režimu. V neposlední řadě je mým záměrem nastínit změny ve vnímání mezinárodního prostoru ze strany vlády Spojeného království. Zejména zde cílím na kontrast mezi vládami sedmdesátých let a pozdější konzervativní vládou Thatcherové.

Abych ve své práci dosáhl vytyčených cílů, přistupuji k shromážděnému archivnímu materiálu, odborné literatuře či jiným dostupným zdrojům komparativní metodou. Mojí snahou je srovnat obsah a sdělení všech mnou zkoumaných pramenů a na základě této komparace potom vyložit sledované události. Vyjádření politiků k problematice diplomacie se významně odvozuje od jejich příslušnosti či světového názoru, proto je třeba pečlivě analyzovat jednotlivá prohlášení a dávat je do kontextu s fakty. Zároveň se v této práci snažím využívat indukční metody, tedy na základě dílčích údajů stavět celkovou hypotézu navazující na danou problematiku.

K sepsání této práce jsem využil převážně anglicky psané prameny. Ke studiu tématu mi dopomohl i studijní pobyt ve skotském Stirlingu, kde je uloženo značné množství literatury i archiválií, jež se přímo týkají mé práce.

Základním pramenem k poznání politické filosofie Margaret Thatcherové mi byla její kniha *The Downing Street Years* (poprvé vydána 1993). S ohledem na to, že tehdy již bývalá ministerská předsedkyně zde prezentuje především své názhledy na světové a britské dění, bylo zapotřebí zevrubně zkoumat jednotlivé údaje v této knize obsažené. Pro identifikování základních přesvědčení Margaret Thatcherové, případně pro detailnější vhled do problematiky britské diplomacie daného období, je tato kniha nepostradatelnou publikací. Z dalších pramenů je nutné jmenovat databázi britských parlamentních diskuzí s názvem *Hansard*. Zde obsažená politická prohlášení a různorodé diskuze byly, ač opět výrazně ideově zabarveny, esenciálním prvkem

v poznávání britské zahraničně politické orientace. Portál *Hansard* je obecně velmi kvalitním zdrojem informací a zároveň je poměrně snadné v něm nalézt konkrétní debaty či písemné materiály, které nebyly publikovány jinde. Neméně důležité pro mou práci potom byly archivní materiály, které jsem na požádání získal z *The National Archives*. Především složka s materiály z kanceláře ministerské předsedkyně byla přínosným informačním souborem k událostem roku 1984 a vraždě policistky Yvonne Fletcherové. Jejich využití je nicméně podmíněno srovnáním těchto materiálů s oficiálními prohlášeními vlády, nebo s dostupnou literaturou.

Z odborné literatury je třeba vyzdvihnout práci Andrewa Marra *A History of Modern Britain* (2007), která je shrnujícím, byť do značné míry názorově vyhraněným zdrojem informací k moderním britským politickým dějinám. Marr, jakožto politický žurnalista, ve své knize umně prezentuje chyby i úspěchy jednotlivých britských vlád od počátku padesátých let 20. století. Jako problematická z hlediska práce s Marrovou monografií se ovšem jeví jeho (ve skrze novinářská) potřeba pro vyprávění, které často odbíhá od faktografie.

Hojně jsem ve své práci využil také monografii Huga Younga *The Iron Lady: the biography of Margaret Thatcher* (1989), která obsahuje zevrubnou charakteristiku politické kariéry „Železné lady“. Na rozdíl od Marrovy publikace, Youngova analýza politické strategie „thatcherovského“ období je založena na komplexním výkladu fakt a zdaleka se tolik nevěnuje popisům. K poznání problematiky vztahu Británie a Libye je bezpochyby nejucelenějším dokumentem článek Yehudida Ronena *Libya's Conflict with Britain: analysis of a diplomatic rupture* (2006), který analyzuje především události osmdesátých let 20. století a podobu al-Qadhdháfiho režimu. Ronenův příspěvek je podle mého soudu v současné době jedinou hlubší analýzou vztahů Británie a Libye. Další kvalitní práci týkající se této problematiky je potom článek Briana L. Davise *Qaddafi, Terrorism, and the Origins of the U. S. Attack on Libya* (1990). Autor se zde sice zabývá převážně americkým pohledem na libyjskou agresi let 1985 a 1986, ale zohledňuje i stanoviska britské vlády či mezinárodní pohled. Uvedená literatura je dostupná buď na příslušných internetových portálech, nebo na serveru www.jstor.org. Knihy Thatcherové a Marra je možno vypůjčit v původním znění v českých knihovnách. Knihu Huga Younga jsem získal na studijním pobytu ve Skotsku.

Z česky psané literatury uvedu pouze dva zástupce. Prvním jsou *Dějiny Libye* Eduarda Gombára, které mi byly důležitým zdrojem informací k počátkům vlády al-

Qadhdháfiho. Gombár je přední český odborník na Afriku a Blízký východ a jeho publikace skýtá množství zásadních údajů a pramenného materiálu. Kniha je přehledným a uceleným výkladem moderních i starších dějin Libye. Druhou česky psanou knihou je *Margaret Thatcherová a její politika* (poprvé vydáno 1999) Hynka Fajmona. Autor zde poskytl řadu zásadních poznatků o ideové základně a vývoji britské premiérky. Mimo to zevrubně analyzuje jak mezinárodní politickou scénu, tak domácí, britskou ekonomickou i společenskou situaci. Obě dvě knihy je možno bez obtíží najít v českých knihkupectvích či knihovnách.

1 Al-Qadhdháfiho¹ Libye – vznik a zahraniční politika

V této kapitole zamýšlím obecně nastínit vznik a vývoj Libye za vlády plukovníka al-Qadhdháfiho, přičemž hlavním cílem bude uvést události první dekády al-Qadhdháfiho vlády (1969-1979) do mezinárodního kontextu s důrazem na pohled Velké Británie, případně Spojených států amerických. Otázka ekonomiky a mezinárodního obchodu (respektive angažovanosti Libye na mezinárodním trhu) se nachází mimo primární sféru zájmu této práce, proto bude zmiňována pouze okrajově. Především se chci v této kapitole i v následujících soustředit na otázky spojené s libyjským zahraničním disentem a s ním souvisejícími aktivitami Libye ve vazbě na terorismus.

1.1 Uchopení moci a vize nové Libye

Kapitán libyjské armády Mu‘ammar al-Qadhdháfi (později znám jako plukovník al-Qadhdháfi) se zmocnil vrcholné politické funkce v někdejším libyjském království prostřednictvím nekrvavého vojenského převratu 1. září 1969 paralelně v Bengházi a Tripolisu, tedy v centrech dvou hlavních libyjských provincií. Tento relativně poklidný proces převzetí moci v zemi sesadil z trůnu krále Idríse, čímž byl potvrzen zánik království a byla otevřena cesta k vytvoření libyjské republiky, která byla pod oficiálním názvem Libyjská arabská republika (*Al-džumhúrija al-‘arabíja al-libíja*) uvedena do dějin zrušením předchozí monarchistické ústavy z roku 1951².

Al-Qadhdháfi, jenž ve svých rukou držel veškerou moc z titulu vrchního velitele armády a předsedy dvanáctičlenné Rady revolučního vedení, se ujal s vytvořením republiky i funkce prezidenta, k níž později roku 1970 připojil i post předsedy libyjské vlády. Zároveň byl hlavním ideologem revoluce, která v sobě nesla prvky panarabského nacionalismu a byla založena na islámu a tradičním libyjském pojetí kmenové politiky³. Po roce 1973, kdy al-Qadhdháfi vyhlásil tzv. „Kulturní revoluci“⁴, se prostřednictvím lidových výborů Libye připravovala na realizaci prezidentovy představy o „Třetí

¹ Jméno libyjského prezidenta al-Qadhdháfiho (القذافي) bývá v evropské literatuře přepisováno různými způsoby. V mé práci se nadále budu držet uvedeného fonetického přepisu, který ve své práci *Dějiny Libye* užívá Eduard Gombár.

² Eduard Gombár, *Dějiny Libye*, Praha: NLN, 2015, 126.

³ Gombár, *Dějiny Libye*, 124.

⁴ Kulturní, nebo také Lidová revoluce měla představovat druhou fázi celkového průběhu změny libyjského režimu.

univerzální teorii“. Celkovou formu této teorie prezentoval al-Qadhdháfi ve své *Zelené knize* (1976). Aby zdůraznil všeobecnou platnost a sílu nové vedoucí ideologie, rezignoval na všechny oficiální úřady, ovšem nadále zůstal faktickým a neomezeným vůdcem Libye. Roku 1977 započala další fáze libyjské „nekončící“ revoluce, když byla v březnu téhož roku vyhlášena Libyjská arabská lidová socialistická *džamáhíríja*⁵ (*al-džamáhíríja al-arabíja al-libíja aš-ša‘bíja al-ištirákíja*). Vznikem *džamáhíríje* („vlády mas“) byla mimo jiné v Libyi započata série ekonomických reforem. Al-Qadhdháfi zároveň s ještě větší intenzitou než v předchozích letech pronásledoval své politické odpůrce, lépe řečeno jakoukoli potenciální opozici uvnitř (a později i vně) Libye.

Zatímco se libyjský vůdce mohl spolehnout na základy domácí kmenové politiky, hlavně na venkov a periferii⁶, problémem se pro něj od poloviny sedmdesátých let stále více stávala emigrantská opozice v zahraničí, především na území Velké Británie, ale i jinde. Pravděpodobně nejvýznamnější opoziční silou vůči al-Qadhdháfiu mimo Libyi byla Národní fronta spásy Libye, která (ač původně vznikla v Súdánu) sídlila v Londýně a těšila se podpoře súdánského diktátora an-Nimajrího⁷. Plukovník musel k opozici v emigraci zaujmout rozhodné stanovisko, přestože se mohla tato opozice zdát marginálním problémem v porovnání s domácí politikou a zhoršujícím se ekonomickým stavem země. Al-Qadhdháfi si dobře uvědomoval, že právě vnější působení emigrantů na smýšlení Libyjců je pro stabilitu režimu velkým rizikem. Proto také v únoru 1980 zahájil rozsáhlé represe namířené proti těmto opozičníkům, přičemž „*vyzval k jejich fyzické likvidaci*“⁸.

V průběhu osmdesátých let 20. století vrcholily snahy libyjského vedení oslabit a zničit vnitřní i vnější opozici, což vedlo k postupné eskalaci napětí mezi Libyí a státy, jež byly základnami odpůrců al-Qadhdháfiho režimu.

⁵ الجماهيرية. Jan Klíma, *Dějiny Afriky*, Praha: NLN, 2012, 414.

⁶ Karel Durman, *Popely ještě žhavé: velká politika 1938-1991*, díl 2., [Konce dobrodružství 1964-1991], Praha, Karolinum, 2009, 390.

⁷ Gombár, *Dějiny Libye*, 136.

⁸ Tamtéž.

2 Velká Británie v letech 1970-1979

V následující kapitole stručně vyložím politický vývoj Británie v letech 1970- 1979. S ohledem na fakt, že sedmdesátá léta jako taková nejsou stěžejním předmětem mé práce, bude tato část sloužit pouze jako přehled základních dat a událostí britské politiky zmíněného období. Svou pozornost zaměřím hlavně na politiku konzervativní vlády Edwarda Heatha a následných dvou labouristických vlád pod vedením Harolda Wilsona a Jamese Callaghana. Celá tato kapitola potom poslouží jako faktický úvod k tematickému celku, jenž je středobodem mé práce, kterým je období vlády Margaret Thatcherové.

2.1 Vláda Edwarda Heatha 1970-1974

Když Edward Heath vstupoval jako premiér Spojeného království do Downing Street číslo 10, bylo to po necelých šesti letech vlády labouristů v čele s Haroldem Wilsonem. To, že Heath dovedl konzervativce k volebnímu vítězství v červnových volbách roku 1970, bylo pro mnohé relativně překvapivé. Uvnitř Konzervativní strany vládlo napětí mezi Heathem a Enochem Powellem, přičemž jeden i druhý si byli vědomi toho, že právě zmíněné volby byly rozhodujícím momentem nejen pro nadcházející období, ale hlavně pro oba jmenované politiky⁹. Prohra konzervativců by nutně znamenala vnitrostranické posílení Powella na úkor Heatha, pod nímž by se dost možná podlomila předsednická židle. Nicméně výsledek volebního klání, ať už jakkoliv nečekaný, dopadl pro Edwarda Heatha velice dobře. Vůdce toryů tak upevnil svou pozici v čele strany a Powellovo křídlo ztratilo velkou část váhy.

Spolu s novým ministerským předsedou zdánlivě přicházela i čerstvá síla a vůle měnit nejen Konzervativní stranu, ale celou zemi. Heath sám pocházel ze skromných poměrů, probojoval se až na politické výsluní a s sebou na obrazný vrchol přivedl lidi podobného ražení a sociálního statutu. V něm formovaném kabinetu zasedla například Margaret Thatcherová jako ministryně školství, nebo William Whitelaw na pozici ministra pro Severní Irsko a později ministra práce.

Zdálo se, že konzervativní vláda by mohla být vládou úspěšnou, jenže Edward Heath měl ve své funkci poměrně značnou smůlu na mezinárodní události, které nemohl

⁹ Andrew Marr, *A history of Modern Britain*, London: Macmillan, 2007, 314.

plně ovlivnit. Wilsonův kabinet sice odešel ve chvíli, kdy ekonomika postupně opouštěla nejneklidnější vody, ale jomkipurská válka roku 1973 mezi Izraelem a některými státy arabského světa a následné částečné přerušení obchodu s ropou ze strany arabských států spustilo ropnou krizi, která dopadla tvrdě i na Spojené království¹⁰. Ekonomické dopady ropného šoku se projeví ve vnitřní společenské atmosféře Británie, když vyvolaly četné stávky a protesty řízené odbory.

Neklid nepanoval pouze ve sféře hospodářské, ale výrazně se promítl i do sféry vnitropolitické. Dne 30. ledna 1972 došlo k události, která si vysloužila označení *Bloody Sunday* a neblaze poznamenala vztahy mezi Iry a centrální vládou Velké Británie. Smrt čtrnácti účastníků zpočátku klidného protestu v severoirském Londonderry, způsobená střelbou britských armádních složek, zasáhla hluboko do už tak silně narušených národnostních vztahů ostrovního království. Přímým důsledkem této tragické události bylo posílení a rozšíření finanční podpora *Irish Republican Army* (IRA) ze strany jejich sympatizantů, především z USA¹¹.

Edward Heath byl zpětně většinou hodnocen jako neúspěšný premiér, především v době vlády jeho někdejší ministryně a pozdější ministerské předsedkyně Margaret Thatcherové. Jeho politika byla terčem kritiky hlavně pro neschopnost řešit problémy ekonomického rázu, zejména konflikt s odbory. Heathova vláda je ale pozitivně nahlížena z pohledu proevropských politiků, neboť to byly právě Heathovy diplomatické schopnosti a konexe, které zajistily finální krok Velké Británie do řad Evropského společenství¹². Jeho vláda nicméně skončila neslavně dvěma prohranými volebními kláními roku 1974. Konzervativcům se nepodařilo dohodnout se s liberály a poté, co první volby skončily de facto patem, druhé volby přičky těsnou většinu koalici labouristů a liberálů, v jejímž čele stanul opět Harold Wilson.

¹⁰ Mark Mazower, *Governing the World: the history of an idea, 1815 to the present*, New York: Penguin Books, 2013, 343.

¹¹ Marr, *A history of Modern Britain*, 336.

¹² Marr, *A history of Modern Britain*, 340.

2.2 Margaret Thatcherová jako „*Heath's Woman*“¹³

Roku 1965 byl Edward Heath zvolen hlavním představitelem toryů. Při volbě pro něj zvedla ruku i tehdejší poslankyně za Finchley Margaret Thatcherová, přestože Heathovým protikandidátem byl její přítel Reginald Maudling.¹⁴ Heath byl také vůbec prvním interně zvoleným předsedou Konzervativní strany – do té doby vždy do výběru vhodného kandidáta na post předsedy strany zasahoval, třebaže neformálně, panovník.¹⁵

Toryové vstupovali rokem 1965 do etapy snah navrátit se na výsluní britské politické scény. Předchozí rok znamenal těsné volební vítězství labouristů, které završilo roční období konzervativní vlády ministerského předsedy Alexandra Douglas-Homea. Nepodařená volební kampaň pak předznamenala Douglas-Homeův konec i na postu vůdčí postavy toryů, který přejal právě Edward Heath. Nový předseda strany měl před sebou těžký úkol – vrátit straně ztracenou popularitu a napravit předchozí volební porážku v nejbližších volbách. Právě v tomto období se na scéně výrazněji objevila Margaret Thatcherová. Přestože totiž Heath a Thatcherová nechovali jeden k druhému přílišné sympatie v osobní, ani v politické rovině¹⁶, vybral si čerstvě zvolený předseda toryů právě poslankyni za Finchley za svou stínovou ministryni školství.

Dovolím si zde přeskočit léta první a druhé labouristické vlády Harolda Wilsona a etapu fungování Margaret Thatcherové v rámci stínového kabinetu, neboť toto období předchází al-Qadhdháfiho převzetí moci v Libyi a tudíž není pro mou práci zásadní. Místo toho se posunu přímo do roku 1970, kdy padla vláda Harolda Wilsona. Ve volbách zvítězili konzervativci v čele s Edwardem Heathem, který si někdejší stínovou ministryni školství přivedl do nově sestaveného kabinetu.

Thatcherová jako ministryně školství nebyla příliš populární. Její neoblíba pramenila z některých opatření, jež učinila ze svého postu, především s ohledem na snižování útrat ve veřejném sektoru, k čemuž se Heathova vláda zavázala. Pokud skutečně nová konzervativní vláda chtěla „revolučně“ snižovat veřejné výdaje, potom Thatcherová zaujala poněkud „kontrarevoluční“ postoj¹⁷. Ministerstvo školství pod jejím

¹³ Stejný název nese pátá kapitola knihy Huga Younga *The Iron Lady: the biography of Margaret Thatcher*, ze které ve své práci hojně čerpám.

¹⁴ Hugo Young, *The Iron Lady: the Biography of Margaret Thatcher*, New York: Farrar Strauss Giroux, 1990, 51.

¹⁵ Ellis Acher Wasson, *Dějiny moderní Británie: od roku 1714 po dnešek*, Praha: Grada Publishing, 2010, 333.

¹⁶ Podle Younga bylo dokonce jen málo takových politických partnerství, která by zároveň znamenala tak ostré nepřátelství. Viz Young, *The Iron Lady*, 54.

¹⁷ Young, *The Iron Lady*, 66.

vedením totiž odčerpávalo ze státního rozpočtu čím dál více peněz. To do velké míry souviselo s přesvědčením budoucí britské premiérky, že není lepší místo, kam vložit investice, než je vzdělávání¹⁸. Nicméně zvyšování finančních nákladů v rámci resortu nebylo to, co nejvíce pošramotilo pověst Thatcherové v očích britské veřejnosti. Mínění lidí se často odvozuje od relativně banálních situací, což je i případ Thatcherové, která si vysloužila přezdívku „*Thatcher the Milk Snatcher*“¹⁹. Důvodem pro tuto nálepku se stal prostý fakt, že ministryně odebrala žákům britských veřejných škol možnost dostávat na půdě školy mléko zdarma. Toto opatření sice již částečně přijala předchozí labouristická vláda, ale od Thatcherové jako ženy-matky bylo toto opatření bráno jako obzvlášť nevhodné²⁰.

Thatcherová byla ambiciózní, schopná a vytrvalá. To se odrazilo mimo jiné v tom, že se snažila po většinu volebního období o posun na prestižnější místa v Heathově kabinetu²¹. Ministerský předseda jí tento posun neumožnil, pravděpodobně i s ohledem na již dříve zmíněnou vzájemnou animozitu. Edward Heath ale začal ztrácet půdu pod nohama – jeho ministři nebyli schopni vymanit Británii z ekonomického útlumu, problémem se také čím dál více stávalo Severní Irsko a irský separatismus²². V důsledku tohoto nezdaru ve vnitřní politice dospěl Heath k vyhlášení předčasných voleb, které připadly na 28. února 1974.

2.3 Pět let v režii labouristů

V následující podkapitole stručně charakterizují léta 1974-1979. Toto pětileté období vlády Harolda Wilsona a poté Jamese Callaghana se chystám pojmut obecně, přičemž vyzdvihnu jednotlivé události, důležité pro britskou zahraniční politiku. V poslední části podkapitoly již podrobněji rozeberu roli Margaret Thatcherové ve zmíněném období – hlavním předmětem mého zájmu zde bude její zvolení předsedkyní Konzervativní strany, následné vedení opozice a cesta k volbám roku 1979.

¹⁸ Marr, *A history of Modern Britain*, 250.

¹⁹ Volně možno přeložit jako „*Zlodějka mléka Thatcherová*“.

²⁰ Young, *The Iron Lady*, 73.

²¹ Tamtéž.

²² Wasson, *Dějiny moderní Británie*, 334.

2.3.1 Třetí vláda Harolda Wilsona

Po dvojí porážce konzervativců v únorových a posléze i v říjnových volbách roku 1974 se vlády ve Spojeném království ujal kabinet Harolda Wilsona. Wilson nejprve po únorových volbách zformoval menšinovou labouristickou vládu, jež byla posléze potvrzena říjnovým hlasováním, když získala velmi těsnou většinu křesel v parlamentu. Jak již bylo výše řečeno, Harold Wilson nebyl v roli premiéra nováčkem. Jeho šestileté působení na pozici ministerského předsedy mezi roky 1964-1970 mu dozajista poskytovalo nepřebornou škálu zkušeností a politické praxe. Nicméně, jak se později ukázalo, Wilson byl svou politickou kariérou znaven a s dalším dlouhodobějším působením ve vrcholné politice nepočítal. Mimo značnou únavu se navíc u vůdce labouristů začala projevovat Alzheimerova choroba²³.

Přestože Wilson v čele svého druhého kabinetu nesetřval dlouho, stojí určitě za zmínku dvě události, které se týkají zahraniční politiky. Prvním momentem bylo bezpochyby vyhlášení referenda o setrvání v Evropském společenství. Odpověď Britů na otázku, zda by mělo Spojené království setrvat ve společenství, byla pozitivní. 68,3 procenta občanů Británie se vyjádřilo pro další působení uvnitř společenství²⁴. Druhou (a pro tuto práci mimořádně zajímavou) událostí týkající se mezinárodních vztahů byl údajný Wilsonův návrh na vyplacení finanční „odměny“ plukovníkovi al-Qadhdháfimu za to, že nadále nebude podporovat separatistickou IRA. Výše slíbené částky měla dosáhnout čtrnácti milionů liber²⁵. Vyjednávání se týkala i otázky bilaterální dohody o obchodních podmínkách a diskriminaci britského zboží v Libyi. Dohoda jako taková se nakonec neuzavřela, nicméně jednání obdobného typu byla na pořadu i v období vlády Jamese Callaghana.

Harold Wilson, jak již bylo řečeno, trpěl Alzheimerovou chorobou, která ho nakonec donutila k rezignaci v roce 1976²⁶. Navzdory tomu, že zdravotní stav ministerského předsedy nebyl tajný a jeho projevy na veřejnosti často dokládaly, že ztrácí svou kdysi výbornou paměť a cit pro fakta, bylo Wilsonovo odstoupení z funkce pro jeho kolegy v kabinetu překvapením. Wilson své rozhodnutí patrně dopředu s členy vlády

²³ Marr, *A history of Modern Britain*, 345.

²⁴ Marr, *A history of Modern Britain*, 349.

²⁵ „Libya offered £14m over IRA ties”. *BBC News*, cit. 2. 1. 2017, http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/northern_ireland/8290209.stm

²⁶ Wasson, *Dějiny moderní Británie*, 334.

nekonzultoval²⁷. Kromě toho, že vůdce labouristů opustil post premiéra, se vzdal také pozice předsedy strany, čímž nastartoval souboj o vedoucí pozici v *Labour Party*. Přesto, že existovalo více kandidátů na tento post, byl to právě Wilsonem určený James Callaghan, který se ujal předsednictví Labouristické straně a dosedl i na premiérskou židli.

2.3.2 James Callaghan a porážka *Labour party*

Po rezignaci Harolda Wilsona se o předsednictví labouristů utkali James Callaghan, Wilsonem neoficiálně navrhnutý nástupce a dosavadní ministr zahraničí, Michael Foot, zástupce levého křídla strany, Dennis Healey, někdejší ministr financí, a další tři kandidáti. Callaghan ve volbě nakonec zvítězil a, jak již bylo řečeno, obsadil tak post předsedy strany i vlády. Souboj „pravého“ a „levého“ křídla *Labour party* ovšem neskončil touto volbou, právě naopak. Nový předseda strany se musel potýkat se silnými tendencemi levicových labouristů k většímu ekonomickému protekcionismu a masivnějšímu znárodnování²⁸. Zároveň James Callaghan zdědil po předchozích vládách čím dál intenzivnější spory s odborovým hnutím, které požadovalo zásadní sociální reformy a socialistická řešení stávající ekonomické situace. Callaghan spolu s ministrem financí Healeym museli sáhnout po půjčce od Mezinárodního měnového fondu, která měla vyřešit nedobrou rozpočtovou situaci²⁹. Byť se prostřednictvím progresivního zdanění podařilo dosáhnout mírného zlepšení, odbory byly toho názoru, že půjčka od MMF byla zradou a nejvíc na momentální stav doplatili ti nejchudší v Británii.

Labouristická vláda přestála rok 1976 a v roce následujícím se jí podařilo spojit se s liberály, čímž si zajistila další fungování, přestože se jednalo o fungování menšinové. Ekonomická ovšem krize neodezněla, ba naopak. Na podzim roku 1978 začalo ve Velké Británii období, kterému se Shakespearovským obratem přezdívá „zima nespokojenosti“ („*winter of discontent*“). Toto období, jenž trvalo až zhruba do března roku 1979, bylo charakteristické především stávkami všeho druhu a ve všech možných odvětvích. Hromady odpadků na londýnských ulicích, dokonce početné nepohřbené mrtvoly

²⁷ Marr, *A history of Modern Britain*, 354.

²⁸ Mazower, *Governing the World*, 346.

²⁹ Marr, *A history of Modern Britain*, 369.

v márnících a především chaos ve státní správě a neakceschopnost labouristické vlády jsou základní rysy krize, která nakonec přivedla Callaghanovu vládu k jejímu konci³⁰.

Cílem odborů, které organizovaly stávky, nebyl nicméně pád labouristické vlády jako takové. Důvodem ke stávkám byly podle odborů neférové daně, které ve výsledku nejvíce postihovaly ty nejméně majetné Brity. Cílem tedy potom bylo prostřednictvím labouristické levice posílit socialismus a vybudovat nový sociální systém, spravedlivější. Ovšem situace se vyvinula naprosto odlišným směrem. 28. února 1979 byla Callaghanové menšinové vládě v parlamentu vyslovena nedůvěra³¹ a premiér tak musel poprvé od roku 1924 předstoupit před královnu s žádostí o rozpuštění sněmovny³².

Bezesporu horší, než pád vlády, byl pro labouristy fakt, že strana přišla o důvěru podstatné části voličů. To se následně ukázalo v březnových volbách 1979, ve kterých konzervativci drtivě porazili *Labour party* a s 339 poslanci pohodlně sestavili nový toryovský kabinet.

2.3.3 Margaret Thatcherová – vůdkyně opozice

Vraťme se nyní zpět do roku 1974. Konzervativní strana v čele s Edwardem Heathem prohrála dvoje volby a Heath sám tak byl přirozeně v postavení značně nejistém. Obecně se dalo očekávat, že poskytne svou funkci předsedy strany k dispozici, ovšem po prvních prohraných volbách na jaře 1974 ještě nebyl Heath pod velkým vnitrostranickým tlakem a tudíž si svou pozici prozatím uchoval³³. Změna přišla po druhých volbách na podzim téhož roku. Další prohra Konzervativní strany znamenala celkově třetí Heathovu prohru na pozici lídra, což jedna jediná výhra z roku 1970 nemohla vyvážit – Edward Heath musel odejít.

Sám předseda strany se ale necítil připraven svou pozici jen tak opustit. Nakonec byl Heath vnitrostranickou opozicí k rezignaci dotlačen, ale tím, že jeho odstup nebyl připravován, nemohla proběhnout ani regulérní a dlouhodobější kampaň na nového předsedu toryů. Tento fakt mohl hypoteticky napomoci k vítězství Margaret Thatcherové³⁴. To, co mohlo dále přispět ke konečnému vítězství někdejší stínové ministryně životního prostředí v souboji o předsednictví strany, byl také fakt, že ostatní

³⁰ Marr, *A history of Modern Britain*, 375.

³¹ Wasson, *Dějiny moderní Británie*, 336.

³² Marr, *A history of Modern Britain*, 375.

³³ Young, *The Iron Lady*, 78.

³⁴ Marr, *A history of Modern Britain*, 357.

případní kandidáti se buď zřekli soupeření s Heathem, nebo se (jako sir Keith Joseph) sami diskvalifikovali.

Byl to právě Keith Joseph, který byl Margaret Thatcherové politicky i osobně nejbližší³⁵. Kdyby Joseph ohlásil svou kandidaturu proti Heathovi, Thatcherová by byla z největší pravděpodobností vázána k tomu ho podpořit a sama by do souboje nešla³⁶. Ovšem někdejší stínový ministr vnitra se během roku 1974 sám připravil o možnost kandidovat svými nevybíravými výroky na adresu žen z dělnické třídy, když je obvinil z toho, že svým nadměrným počtem potomků snižují kvalitu britského genofondu³⁷. Sir Keith tedy z boje vypadl, ale neváhal a podpořil Margaret Thatcherovou, která uviděla příležitost postavit se Heathovi.

Pokud by Margaret Thatcherová nezvítězila v souboji o předsednictví konzervativců, byla by „*jen poznámkou pod čarou, jež by byla vzpomínána (pokud vůbec) pouze jako nepopulární ministryně, která byla odpovědná za zrušení mnoha škol*“³⁸. Uvážíme-li, že Edward Heath nenesl dobře rostoucí vliv Thatcherové už v opozici během let 1965-1970 a dlouho jí odmítal poskytnout vyšší vládní pozici v kabinetu v letech 1970-1974, pak je zřejmé, že neporazit Heatha v přímém souboji o předsednictví strany by pro Thatcherovou znamenalo pád a nejistotu s ohledem na stranické postavení. Ostatně i druhý soupeř poslankyně za Finchley ve volbě předsedy toryů, William Whitelaw, se v šedesátých letech vyslovil směrem k Heathovi v tom smyslu, že pokud se Thatcherové přizná silné postavení uvnitř strany, nemuselo by být snadné se jí do budoucna zbavit³⁹. Tentýž Whitelaw se následně postavil za svého předsedu v prvním kole volby a tentýž Whitelaw také později konstatoval, že značně podcenil celkovou situaci ve straně. Touto situací měl na mysli především enormně narůstající odpor proti Heathovi samotnému (ne ani tak proti jím prosazované politice) a s tím rostoucí šance Margaret Thatcherové na konečné vítězství⁴⁰.

Není v mém zájmu zde rozebírat detailně průběh klání o post předsedy Konzervativní strany, proto pouze stručně shrňme jeho výsledky. V prvním kole se střetla nepřiliš populární, nepřiliš sympatická, ale za to energická a rétoricky schopná Margaret

³⁵ Young, *The Iron Lady*, 78.

³⁶ Marr, *A history of Modern Britain*, 357.

³⁷ Tamtéž.

³⁸ Philip Cawley, Matthew Bailey, „Peasants‘ Uprising or Religious War? Re-Examining the 1975 Conservative Leadership Contest“, *British Journal of Political Science*, vol. 30, no. 4, (2000): 599-629. <http://www.jstor.org/stable/194287>

³⁹ Young, *The Iron Lady*, 55.

⁴⁰ Young, *The Iron Lady*, 95.

Thatcherová s čím dál tím méně oblíbeným, ale za to zatvrdělým Edwardem Heathem. Přestože v tomto souboji nebyla Thatcherové dávana velká šance na úspěch, její vítězství nad Heathem bylo přesvědčivé – oproti Heathovým sto devatenácti hlasům nasbírala ambiciózní poslankyně sto třicet nominací od svých spolustraníků. Edward Heath byl touto prohrou z dalšího průběhu volby vyřazen, ale Thatcherová neměla předsednický post ještě jistý. K absolutnímu vítězství bylo třeba porazit všechny nové soupeře v druhém kole volby. V tomto závěrečném střetu bylo angažováno více kandidátů, přičemž nás zde zajímají především pánové William Whitelaw, Geoffrey Howe a James Prior – všichni tři byli Thatcherovou poraženi a všichni tři také následně plnili důležité funkce nejen v rámci opozice, ale i po roce 1979, tj. v Thatcherovou sestavovaném konzervativním kabinetu.

Vítězství Margaret Thatcherové bylo ve druhém kole markantní. Obdržela 146 hlasů a tím pádem usedla na předsednickou stolicí. Její úspěch nicméně nebyl výsledkem jakési „náboženské“ války, či ideologické obrody Konzervativní strany. Tento triumf spíše odrážel nechuť nadále trpět Edwarda Heatha na postu předsedy⁴¹. Změna předsednictví a následná přestavba vedení Konzervativní strany sice získala označení „*The Peasants' Revolution*“⁴², ale Thatcherová musela nadále počítat s velkou skupinou odpůrců uvnitř strany. Z toho důvodu probíhala reformulace politiky konzervativců pomaleji, než by uvedená přezdívka mohla naznačovat. Ke konečnému výsledku volby nepochybně přispěl i konzervativce Airey Neave, který organizoval kampaň Margaret Thatcherové. Za tuto dobrou službu mu byl následně přidělen úřad stínového ministra pro Severní Irsko.

Thatcherová nastupovala do funkce vůdkyně opozice Jejího Veličenstva jako nová, čerstvá síla. To mělo mnohé výhody, ale zároveň i mnohé nevýhody. Zásadní nevýhodou, která nás přednostně zajímá, je až alarmující nezkušenost Thatcherové se zahraniční politikou a obecně s prostorem mimo Británii⁴³. Tento deficit znalostí z mezinárodního kolbiště se předsedkyně konzervativců rozhodla téměř ihned po sestavení stínového

⁴¹ Cawley, Bailey, „Peasants' Uprising or Religious War?“, 612.

⁴² Možno přeložit jako „revoluce venkovanů“. Poukazuje na to, že Thatcherová do vedení strany angažovala „své“ lidi, kteří byli spjatí s jejím pojetím politiky a ekonomického rozvoje. Naopak staré struktury měly být upozaděny a Thatcherová se vůči nim často vymezovala.

⁴³ Když Thatcherová obsadila post předsedkyně Konzervativní strany, byla zahraniční politikou takřka nepolíbená – doslova prý nevěděla, kde je Calais. Viz Stephen Benedict Dyson, „Cognitive Style and Foreign Policy: Margaret Thatchers' Black-and-White Thinking“, *International Political Science Review / Revue internationale de science politique*. vol. 30, no. 1, (2009): 33-48, <http://www.jstor.org/stable/20445174>

kabinetu (kde mimo jiné zasedli zmínění pánové Whitelaw, Howe a Prior) dohnat. Během let 1975-1977 absolvovala Thatcherová několik zahraničních cest, z nichž nejdůležitější pro její politickou orientaci byly dvě návštěvy Spojených států, kde se seznámila s fungováním Fordovy a následně Carterovy administrativy. Neméně důležitou zahraniční zkušeností se pro britskou političku stala cesta do Indie v roce 1976. Při této příležitosti se Thatcherová setkala s Indírou Ghándíovou, někdejší indickou ministerskou předsedkyní. Vztah obou političek se rozvinul ve vzájemné přátelství a úctu⁴⁴.

Novopečená předsedkyně konzervativců měla na domácí scéně proti sobě ve sněmovně relativně slabého předsedu vlády Harolda Wilsona, jehož nejlepší léta odezněla a jehož obliba mezi veřejností se rapidně blížila bodu mrazu. Po Wilsonově rezignaci se proti Thatcherové ve sněmovně postavil nový, silnější a hlavně schopnější soupeř - James Callaghan. Zásadní rozdíl mezi oběma politiky se ukázal velmi záhy. Zatímco Callaghan si dokázal i přes nepříznivou ekonomickou situaci a následné otřesy ve společnosti v souvislosti se „zimou nespokojenosti“ udržet relativně vysokou oblíbenost mezi veřejností, Thatcherová na popularitě spíše ztrácela. Bylo to dáno hlavně tím, že navenek nepůsobila příliš sympaticky a mezi Brity stále převládal dojem, že je nezkušená. S tím se pojily i obavy a nejistota z toho, jaké by byly reálné dopady její politiky v případě, že by se stala premiérkou⁴⁵.

Dáma v čele Konzervativní strany si dobře uvědomovala deficit popularity, který by mohl potenciálně ovlivnit výsledek blížících se voleb v neprospěch opozice. Proto se během let 1978 a 1979 zaměřila na intenzivní kampaň mezi lidmi. Sama Thatcherová se vydávala do ulic, aby s lidmi diskutovala. Nebyly to jen veřejné debaty s voliči, ale i cílené výjezdy do továren a průmyslových center, které měly přikrášlit tvář konzervativců mezi pracujícím lidem⁴⁶. Pro nadcházející období v britské politice se právě finanční politika a ekonomická situace střední a nižší společenské třídy stala otázkou nejpálčivější⁴⁷. Zahraniční politika nehrála ani zdaleka takovou roli pro nadcházející volební klání, přesto zde zmiňme moment, který se stal do jisté míry určujícím pro léta vlády Margaret Thatcherové právě v této oblasti.

⁴⁴ Když byla Indíra Ghándíová roku 1984 zavražděna, Margaret Thatcherová se vyslovila v tom smyslu, že jejich vztah byl přátelstvím výjimečné kvality. Young, *The Iron Lady*, 119.

⁴⁵ Young, *The Iron Lady*, 128.

⁴⁶ Young, *The Iron Lady*, 130.

⁴⁷ Paul Sharp, „British Foreign Policy under Margaret Thatcher“, in Thomas Otte, *The Makers of British Foreign Policy. From Pitt to Thatcher*, New York: Palgrave, 2002, 262.

Roku 1976 Margaret Thatcherová ve svém kensingtonském projevu zaútočila na labouristickou politiku uvolňování. Tato politika měla pootevřít dveře ke spolupráci se SSSR⁴⁸. Vůdkyně konzervativců naopak prosazovala užší kooperaci v rámci Severoatlantické aliance a tvrdší politiku směrem k sovětskému vedení. Tímto postojem si Thatcherová vysloužila v komunistických kruzích přezdívku „železná lady“ – přezdívku, kterou si vzala za svou. Jednoznačně negativní postoj k Sovětskému svazu dobře odráží celkovou vizi zahraniční politiky někdejší nejvýše postavené ženy britské politiky. Thatcherová viděla svět jako místo, kde spolu zápasí dobro a zlo – tento pohled byl do jisté míry vlastní i čtyřicátému prezidentu USA Ronaldu Reaganovi, který se stal důležitým partnerem britské diplomacie v osmdesátých letech 20. století. Rozlišení světových sil na „černé“ a „bílé“, zlé a dobré, sebou nevyhnutelně neslo problémy. Vůdkyně Konzervativní strany měla časté sklony ke „škatulkování“ politiků (a potažmo i států) na nepřátele, nebo přátele, přičemž málokdy připustila, že by mohl existovat prostor mezi těmito póly⁴⁹. Tato percepce ústila velmi často v konflikty mezi Thatcherovou a jejími oponenty v jakékoliv oblasti.

Pokročme nyní do roku 1978. Jak již bylo výše uvedeno, podzim tohoto roku znamenal počátek krizového období pro Callaghanovu vládu. S tím pochopitelně přišla zvýšená kritika labouristického kabinetu ze strany opozice. Situace se pro labouristy nelepšila ani s koncem zimy 1979, a tak došlo na lámání chleba.

Bylo zde již zmíněno, že Callaghan musel po hlasování o nedůvěře vládě složit mandát předsedy a vyhlásit nové volby. Do těchto voleb, s ohledem na předešlý vývoj, šli konzervativci včele s Margaret Thatcherovou velmi posílení a s očekáváními. Thatcherová sama sice stále nebyla s to předběhnout předsedu labouristů v žebříčcích popularity, ale Konzervativní strana jako taková vykazovala rostoucí tendenci v rámci oslovování voličů. S heslem „*Labour isn't working*“⁵⁰ a s programem, který deklaroval kontrolu veřejných výdajů, snižování daní a odpovědnou domácí ekonomickou politiku⁵¹ tedy konzervativci vyrazili do volebního klání. Jak bylo výše poznamenáno, volby

⁴⁸ Hynek Fajmon, *Margaret Thatcherová a její politika*, Brno: CDK, 2010, 54.

⁴⁹ Dyson, „Cognitive Style and Foreign Policy“, 40.

⁵⁰ Volně možno přeložit jako „Labour nefunguje“. Heslo bylo především útokem na tvrzení, že Labouristická strana je stranou pracujících („*workers' party*“). V důsledku je toto heslo vyjádřením toho, že nejen, že Labouristická strana není funkční, ale také nesplňuje a nereaguje na požadavky voličů, které považuje za „své“. Slogan pochází z dílny agentury Saatchi&Saatchi, která si tímto počinem zajistila značné renomé. Srov. Young, *The Iron Lady*, 125.

⁵¹ Srov. „Conservative General Election Manifesto 1979“, Conservative Party, 1979, cit. 24. 1. 2017, <http://www.margaretthatcher.org/document/110858>

dopadly zdrcující porážkou Labouristické strany a zároveň až nečekaně markantním vítězstvím konzervativců. Tento triumf vynesl Margaret Thatcherovou na pozici předsedkyně vlády Jejího Veličenstva. Dcera obchodníka se smíšeným zbožím tak jako první žena v historii ostrovního království obsadila druhý nejvyšší politický post v Británii.

3 Počátky britsko-libyjského napětí

V této části mé práce bude pozornost upřena hlavně na procesy, které souvisely s vnitřní i vnější politikou Qadhdháfího Libye v první polovině sedmdesátých let 20. století. Důraz bude kladen zejména na události, které přímo ovlivňovaly vztah mezi Spojeným královstvím a libyjskou *džamáhiríjí*. Prostřednictvím útržků diskuzí, které se odehrály na půdě britského parlamentu, se budu snažit čtenáři co nejvíce přiblížit základní rozpory a tenze mezi vládami obou zemí.

3.1 Znárodňování jako nástroj revoluce

Již bezprostředně po libyjské revoluci roku 1969 dal plukovník al-Qadhdháfí jasně najevo svůj postoj k západnímu světu, především k USA a Velké Británii, v podobě nucené evakuace americko-britské vojenské základny Wheelus Air Base⁵², která se nacházela poblíž metropole Libye, Tripolisu. I další, tentokrát výhradně britská letecká základna al-ʿAdm, ležící jižně od Tobrúku, byla z rozhodnutí nové libyjské vlády nuceně evakuována⁵³. Právě britská vláda měla hned zpočátku libyjské revoluce eminentní zájem na odstranění nového libyjského vůdce al-Qadhdháfího. To se odrazilo v nakonec nepodařené operaci *Hilton Assignment*⁵⁴.

Al-Qadhdháfí nicméně nemířil jen na strategické vojenské body, nýbrž i na objekty ekonomického a obchodního rázu. Během let 1970-71 nechal znárodnit americký i britský majetek na území Libye, včetně nemovitostí patřících ropnému gigantu *British Petroleum*⁵⁵. Reakce na masivní znárodňování, které nová revoluční libyjská vláda prosazovala, na sebe nenechaly dlouho čekat. Na půdě britského parlamentu se vedly diskuze nejen na téma ochrany majetku britských společností na území Libye, ale také o tom, jak nejlépe přistoupit k novým špičkám libyjské politiky. Vládnoucí Labouristická strana v čele s Haroldem Wilsonem byla postavena před problém, který by se dal shrnout do dvou otázek.

⁵² Gombár, *Dějiny Libye*, 143.

⁵³ Yehudid Ronen, „Libya’s Conflict with Britain: analysis of a diplomatic rupture“, in: *Middle Eastern Studies*, vol. 41, no. 2, (2006): 271-283. <http://www.jstor.org/stable/4284446>

⁵⁴ K ní podrobně Patrick Seale, Maureen McConville, *The Hilton Assignment: a real life political thriller*, London: The Quality Book Club, 1974.

⁵⁵ Ronen, „Libya’s Conflict with Britain“, 272.

První otázka, jež byla na zasedání britského parlamentu akcentována, souvisela s tím, kdo je reálně hlavou revoluční libyjské vlády. Takto formulovaný dotaz vnesl například člen Konzervativní strany a poslanec John Biggs-Davison na zasedání Dolní sněmovny v prosinci roku 1969⁵⁶, tedy tři měsíce po libyjském převratu. Svoji otázku přitom adresoval labouristickému poslanci Evanu Luardovi, který zastával funkci státního podtajemníka⁵⁷ na ministerstvu zahraničí. Luardova odpověď vystihovala situaci, ve které se nacházela (nejen) britská vláda, co se týče vztahu k momentální situaci v Libyi – podle státního podtajemníka totiž nebylo možné momentálně jasně určit, kdo je hlavou libyjské vlády, potažmo Libye jako takové, ale obecně panoval předpoklad, že jí byl právě plukovník al-Qadhdhafi.

Druhá otázka, která byla často Wilsonově vládě předkládána, byla již přímo odvozena od problematiky jednostranného znárodnování a uzavírání britských vojenských základen a průmyslových podniků libyjským režimem. V listopadu 1969 informoval ministr zahraničí britské vlády Michael Stewart svého poslaneckého kolegu Paula Rose o tom, že „*libyjská vláda požádala [představitele britské vlády] o zahájení vyjednávání o brzké evakuaci britských jednotek z Libye.*“⁵⁸ Zároveň ministr zahraničí zdůraznil vůli Británie pokračovat v rozvíjení dobrých vztahů, jež panovaly mezi britským a někdejším libyjským královstvím. Evakuace britských vojenských jednotek z jejich pouštních výcvikových táborů ovšem nejen mezi politiky vyvolávala nejistotu a obavy. Zdůrazňován byl především fakt, že britská armáda se bez pouštních středisek při svém výcviku neobejde⁵⁹, tudíž v případě reálné ztráty možnosti cvičit vojáky v Libyi bude muset Británie najít velmi rychle příhodné základny v jiných pouštních oblastech.

Větší obavy a pobouření nicméně vyvolaly další kroky revoluční libyjské vlády v následujících letech. Tyto kroky vedly, jak bylo výše uvedeno, ke znárodnění britských ropných těžišť. Náměstek ministra zahraničních věcí konzervativní vlády Edwarda Heatha Joseph Goner oznámil 8. prosince 1971 poslancům, že v souvislosti se znárodněním zástupci britské vlády v Libyi „*zatím neobdrželi žádné oficiální oznámení o povaze akcí libyjské vlády, ani o jejích motivech.*“⁶⁰ První informace o procesu vyvlastňování majetku zahraničních vlastníků zazněly v libyjském rádiovém vysílání, což se jistě nedalo považovat za formální projev zahraniční politiky nového libyjského

⁵⁶ Hansard, HC, 8. prosince 1969, vol. 793, cols 16-18.

⁵⁷ V angličtině se pro tuto funkci používá označení *parliamentary under-secretary of state*.

⁵⁸ Hansard, HC, 17. listopadu 1969, vol. 791 col 848.

⁵⁹ Specifikum výcviku v poušti bylo zásadní pro případný konflikt v dané oblasti.

⁶⁰ Hansard, HC, 8. prosince 1971, vol. 827, cols 299-302.

režimu. Tím spíše ale takovéto skryté jednání rozrušilo britské politiky a obavy především o osud majetku *British Petroleum* stoupaly. Někteří poslanci, například labourista Roy Hattersley, navíc vyjádřili znepokojení nad budoucností ostatních nemovitostí v držení Britů na území Libye. Obecně panovalo znepokojení nad tím, že by mohl být v ohrožení soukromý majetek početné britské komunity v zemi.

Toto znepokojení se v průběhu následujícího roku ukázalo jako odůvodněné. Když totiž v březnu roku 1973 lord Janner vznesl ve Sněmovně lordů dotaz týkající se celkového počtu britských subjektů, kterým byl libyjskou vládou znárodněn majetek, baronka Tweedsmuir z pověření vlády reagovala prozatímním údajem o osmi zjištěných případech takového vyvlastnění.⁶¹ Jednalo se především o majetky v oblasti distribuce ropy a bankovníctví.

Nacionalizace majetku a evakuace vojenských základů se staly akutními politickými a ekonomickými problémy Velké Británie ve vztahu k Libyi na sklonku šedesátých let 20. století. Z hlediska vývoje libyjsko-britských jednání v následujících dvou desetiletích se ovšem stal důležitější fakt, že al-Qadhdháfi v roce 1971 vyslovil podporu teroristické organizaci IRA.

3.2 Al-Qadhdháfi – patron mezinárodního terorismu

Libyjský vůdce se nechal několikrát slyšet, že idea *džamáhírije* jako revoluční „vlády mas“ není jen záležitostí Libye, ale je ideou universalistickou a tudíž aplikovatelnou celosvětově. Za účelem vyvolání revolucí a především zničení „britského kolonialismu“ tedy Libye podporovala nejen IRA, nýbrž i organizace jako *National Front*, *Workers' Revolutionary Party*, či *British Movement*⁶² – krajně levicové, či pravicové skupiny britského politického spektra. Libyjská podpora, ať už finanční či prostřednictvím dodávek zbraní, nemířila nicméně jen k antisystémovým skupinám v Británii. Známá je například i v souvislosti s irskou *Sinn Féin*, baskickou *Euskadi Ta Askatasuna* (známou pod zkratkou ETA), či francouzskou *Action Directe*⁶³.

Al-Qadhdháfiho otevřená podpora extrémistických a teroristických skupin napříč Evropou pochopitelně nezůstala bez odezvy. Reakce britských politických představitelů,

⁶¹ Hansard, HL, 5. března 1973, vol. 339, cols 861-3.

⁶² Brian Lee Davis, *Qaddafi, Terrorism, and the Origins of the U. S. Attack on Libya*, New York: Praeger, 1990, 10.

⁶³ Gombár, *Dějiny Libye*, 145.

která nás zde zajímá nejvíce, se bezprostředně po al-Qadhafího prohlášení na určitou dobu omezila na „silný protest“ proti takovýmto praktikám. Poté, co libyjský vůdce v červnu 1972 potvrdil zásobování IRA zbraněmi a finančními prostředky, přitvrdila i britská diplomacie, která ze stádia „silného protestu“ pokročila k „jasnému odsouzení“ jednání plukovníka al-Qadhafího. Postoj Británie ostatně vyjádřil ve své odpovědi poslanci W. S. Millsovi člen Heathovy vlády Joseph B. Godber, když zdůraznil, že *„libyjská vláda nebyla ponechána na pochybách, že vláda Jejího Veličenstva pohlíží na výroky učiněné plukovníkem Qadhafím (...) jako na nehorázné zasahování do vnitřních záležitostí Spojeného království.“*⁶⁴ Podobné prohlášení jako J. B. Godber učinil v lednu 1974 lord Balniel. V poslanecké sněmovně zopakoval Gobderovu frázi o „nehorázném zasahování“, přičemž v reakci na tento výrok se mu dostalo možná ironické odpovědi od poslance Nicholase Wintertona, který poděkoval lordu Balnielovi za tak užitečný výrok, jenž jasně ukazuje, že *„britský lev má ještě stále zuby.“*⁶⁵

Během sedmdesátých let byla al-Qadhafího Libye zapletena do událostí veskrze tragických, které vyvolaly celosvětový odpor vůči terorismu a podnítily vůli s ním zápolit. Šlo především o tzv. „mnichovský masakr“, který se odehrál během olympijských her roku 1972 v centru Bavorska. Libyjská stopa byla dále zjištěna i v souvislosti se zabíjením na letišti Leonarda da Vinciho v Římě⁶⁶. Tyto hrůzné události zapůsobily silně i na politiku vlády Spojeného království v oblasti vývozu zbraní a vojenské techniky z Británie do Severní Afriky a na Blízký Východ. Wilsonova, Heathova i Callaghanova administrativa totiž pokračovaly v trendu prodeje armádního vybavení mimo jiné i do Libye. Události let 1970-1973 sice tento druh obchodování výrazně omezily, ale už v lednu 1974 výše zmiňovaná baronka Tweedsmuir ve Sněmovně lordů britského parlamentu oznámila, že dosavadní embargo prodeje zbraní, uplatňované na Izrael, Jordánsko, Sýrii, Irák, Egypt a Libyi, bylo uvolněno. Poptávky po koupi zbraní a techniky z Velké Británie měly být v případě těchto států sice podrobeny přísné kontrole, ale v zásadě jim nadále bylo možné vyhovět⁶⁷. Tento výrok pochopitelně „zvedl ze židlí“ řadu členů opozice. Pro ilustraci tohoto rozhořčení můžeme uvést reakci další z řady žen v tehdejší obsazení Sněmovny lordů, baronky Summerskill: *„(...) Ale v těchto časech, kdy všichni horujeme za mír a odzbrojování, jsem šokována tímto výrokem. Ráda bych*

⁶⁴ Hansard, HC, 20. června 1972, vol. 839, col 86W.

⁶⁵ Hansard, HC, 30. ledna 1974, vol. 868, col 417.

⁶⁶ Davis, *Qaddafi, Terrorism*, 14.

⁶⁷ Hansard, HL, 21. ledna 1974, vol. 348, cols 1209-19.

věděla, odkud jde tak silný tlak, který způsobil, že se vláda odhodlala k tak pozoruhodnému rozhodnutí, jako je poskytnutí zbraní těmto svářícím se národům.“⁶⁸

Mimo vazeb al-Qadhdháfiho na mezinárodní terorismus, které dělaly vrásky na čele nejen Britům, ale i Američanům, se Libye také během let 1973-1975 stále více přibližovala (ideologicky i diplomaticky) Sovětskému svazu⁶⁹. Přestože sám libyjský vůdce se prezentoval v úvodních letech své vlády značným antikomunismem⁷⁰, jeho postoj vůči SSSR se povážlivě změnil po roce 1973. Po zhoršení vztahů Libye a sádátovského Egypta totiž al-Qadhdháfi prohlásil svou doktrínu „Třetí univerzální teorie“ za vědecký socialismus⁷¹ a hned následujícího roku 1974 byla uzavřena první sovětsko-libyjská vojenská dohoda o dodávkách zbraní⁷². Znepokojení USA a Spojeného království ze sbližení libyjského a sovětského režimu rostlo. Do konce sedmdesátých let 20. století se nicméně ani Fordova, ani Carterova administrativa Spojených států amerických nesoustředily na problém Libye, především proto, že ho považovaly za problém regionální. Podobný postoj zaujímaly i britské labouristické vlády Harolda Wilsona a Jamese Callaghana. Situace se výrazně změnila až po roce 1979, kdy se vlády v Británii ujali konzervativci v čele s Margaret Thatcherovou, a dále pak v roce 1981 poté, co byl v předchozím roce do funkce prezidenta Spojených států amerických zvolen republikán Ronald Reagan.

⁶⁸ Tamtéž. Formulace „*soupeřícím národům*“ odkazuje na fakt, že Libye, podobně jako většina arabských států, odsuzovala zřízení státu Izrael a požadovala jeho zničení.

⁶⁹ Tamtéž.

⁷⁰ Gombár, *Dějiny Libye*, 142.

⁷¹ Davis, *Qaddafi, Terrorism*, 15.

⁷² Gombár, *Dějiny Libye*, 143.

4 První vláda Margaret Thatcherové 1979-1983

Na následujících řádcích bude mým cílem stručně charakterizovat přibližně čtyři roky prvního volebního období Margaret Thatcherové ve funkci ministerské předsedkyně vlády Jejího Veličenstva. Podobně jako v předchozích kapitolách upřu svoji pozornost směrem k zahraniční politice a základním principům a reálným výsledkům konzervativní podoby vnímání mezinárodního prostoru. V první části kapitoly rozeberu obecněji roli Thatcherové v diplomatické rovině a pokusím se naznačit, jakými tendencemi a pohnutkami se premiérka a její kabinet řídily. Druhá část této kapitoly pak bude věnována už konkrétně problému Libye a počínajícímu stupňování napětí mezi ostrovním královstvím a al-Qadhdháfiho *džamáhiríjí*. Za účelem lepšího poznání postoje britského parlamentu k potenciální severoafrické hrozbě opět využiji záznamy ze zasedání obou komor.

4.1 SSSR, USA a mezinárodní bezpečnost

Jak jsme již mohli číst výše, Thatcherová vstupovala na pole mezinárodní politiky jako diplomacií prakticky nepolíbená. Na základě tohoto zjištění můžeme následně předpokládat i to, že někdejší ministryně školství a po pádu Callaghanovy vlády a následném vítězství Konzervativní strany ministerská předsedkyně nejevila přehnaný zájem o zahraniční otázky ani o resort jimi se zabývající⁷³. Ostatně, důraz na mezinárodně-politickou rétoriku nezajistil konzervativcům volební vítězství a zdálo se, že pro Británii není diplomacie nadále životně důležitou⁷⁴. Právě proto zřejmě Thatcherová při nástupu nové vlády dosazovala své „chráněnce“ uvnitř Konzervativní strany do funkcí s více „domácí“ tematikou, především pak resorty související s ekonomikou a národním hospodářstvím. Jediné, co můžeme bezpečně vypožorovat ze zahraničně politické orientace někdejší premiérky, byl jasný antikomunismus⁷⁵. Tento její postoj se projevoval i ve vztahu k *Labour Party* ve formě odporu proti znárodnování. Na mezinárodní scéně vyústil především v silnou averzi k Sovětskému svazu a jeho vměšování do fungování regionů jako Afrika či Blízký Východ. Ilustrací tohoto faktu je nepochybně i programové prohlášení Konzervativní strany z období před volbami 1979.

⁷³ Sharp, „British Foreign Policy under Margaret Thatcher“, 263.

⁷⁴ Tamtéž.

⁷⁵ Young, *The Iron Lady*, 171.

„V Africe a na Středním Východě se objevuje silící hrozba ze strany Sovětského svazu a jeho kubánských spojenců. Proti této hrozbě je třeba se bránit, nejen skrze spolupráci s evropskými a americkými spojenci, ale také prostřednictvím lidu a vlád v Africe a na Středním Východě, neboť jejich nezávislost je ohrožena.“⁷⁶ Dále pak bylo podle konzervativního manifestu důležité cílit na zdar egyptsko-izraelské dohody, která by zajistila bezpečí v regionu⁷⁷. Mimo jiné to byli také sovětsí představitelé, kteří nazvali Margaret Thatcherovou „Železnou lady“. Přestože tato přezdívka měla původně hanlivou konotaci, britská ministerská předsedkyně jí přijala za vlastní⁷⁸.

Podle některých autorů bylo pro Margaret Thatcherovou typické vnímat svět a světovou politiku jako kolbiště dobra a zla. Tento rys, alespoň podle žurnalisty Andrewa Marra, byl charakteristický nejen pro britskou premiérku, ale i pro v roce 1980 nastoupivšího prezidenta Spojených států Ronalda Reagana⁷⁹. Právě s Reaganem měla Thatcherová během svého politického působení velmi vřelý, byť někdy komplikovaný státnický vztah. Thatcherová dokonce měla za cíl „následovat smělou strategii“ amerického prezidenta, tj. vítězství ve studené válce a stabilizaci pozice „Západu“ ve světovém dění⁸⁰. Společně s tímto záměrem potom přijímala roli USA jako vůdce svobodného světa⁸¹. Ve většině otázek se Thatcherová klonila k řešení Reagana a jeho administrativy, přestože se několikrát pohledy dvou mocností na zahraničně politické otázky lišily. Jednalo se především o americkou invazi do Grenady v roce 1983, před kterou Thatcherová Bílý dům varovala. Oba státníky dále rozdělovala problematika *Strategic Defense Initiative* (SDI) nebo otázka ruských ropovodů vedoucích do Evropy⁸². Naopak společný postup a podporu si prokazovaly USA a Británie například při americkém bombardování libijského pobřeží, čemuž se budeme věnovat v příštích kapitolách.

Otázka mezinárodní bezpečnosti byla pro Margaret Thatcherovou velice důležitá, byť (a to zcela logicky) se ministerská předsedkyně profilovala především jako strážce britské státnosti a národní obrany. Ať už tento postoj označíme „vlastenectvím ze staré

⁷⁶ „Conservative General Election Manifesto 1979“.

⁷⁷ Tamtéž.

⁷⁸ Margaret Thatcher, *The Downing Street Years*, (Londýn: HarperCollins Publishers, 1993), 77.

⁷⁹ Marr, *A history of Modern Britain*, 405.

⁸⁰ Thatcher, *The Downing Street Years*, 114.

⁸¹ Fajmon, *Margaret Thatcherová a její politika*, 158.

⁸² Srov. Sharp, „British Foreign Policy under Margaret Thatcher“, 273.

školy“⁸³, nebo „politickým nacionalismem“⁸⁴, jisté je to, že Thatcherová prosazovala tvrdý postup proti jakémukoliv agresorovi a odmítala jednat s takovýmto nepřítelem „v rukavičkách“⁸⁵. Tímto způsobem se postavila nejen k falklandské krizi ke konci svého prvního volebního období, které se budeme v krátkosti věnovat později, ale také k mezinárodnímu terorismu a s ním související otázce Libye.

4.2 Mezinárodní terorismus a libyjská otázka – předzvěst problému

V této části kapitoly, se budeme soustředit na problematiku britské národní bezpečnosti v souvislosti s projevy násilí, ať už přímo ze strany libyjských nacionalů, nebo zprostředkovaně přes libyjskou podporu teroristických organizací, které na území Británie působily. Nebudeme se zabývat pouze výčtem těchto událostí, ale i politickým kontextem, dopadem na vztahy Británie a al-Qadhdháfiho Libye a v neposlední řadě i dílčími reakcemi Margaret Thatcherové a jejího kabinetu – to vše během prvního volebního období Thatcherové jako premiérky.

Jak již bylo zmíněno v předchozích kapitolách, al-Qadhdháfiho Libye se během sedmdesátých let 20. století vyprofilovala do role patrona mezinárodního terorismu, přičemž motivem pro tento patronát byla snaha o „boj proti imperialismu“⁸⁶. Na počátku osmdesátých let (zatímco podpora terorismu ze strany libyjského režimu neustávala) se ovšem pozornost al-Qadhdháfiho upřela na Libyjce žijící mimo svou mateřskou zemi, zejména pak v Británii. Důvodem byla zvýšená aktivita těchto emigrantů v protestech proti al-Qadhdháfiho režimu obzvlášť v souvislosti s libyjsko-čadským konfliktem, který vypukl v roce 1980⁸⁷. Prostřednictvím prorežimních lidí se v Británii odehrávaly útoky na knihkupectví, obchody i domácnosti těchto emigrantů. Násilí vůči libyjskému disentu eskalovalo právě na počátku osmdesátých let⁸⁸.

⁸³ Wasson, *Dějiny moderní Británie*, 353.

⁸⁴ Sharp, „British Foreign Policy under Margaret Thatcher“, 262.

⁸⁵ Thatcher, *The Downing Street Years*, 125; Dyson, „Cognitive Style and Foreign Policy“.

⁸⁶ Z tohoto titulu také al-Qadhdháfi získal podporu části afrických států, kterým byla jeho „antiimperialistická kampaň“ sympatická a které ho následně bránily na plénu OSN. Srov. Steve Stollemyre, „Tactical Flexibility: Libyan foreign policy under Qadhafi 1969-2004“, *Digest of Middle East Studies*, vol. 21, no. 1, (2012): 178-201. <https://doi.org/10.1111/j.1949-3606.2012.00132.x>

⁸⁷ Stollemyre, „Tactical Flexibility“, 186.

⁸⁸ Yehudid Ronen, „Britain's Return to Libya: from the battle of al-Alamein in the western Libyan desert to the military intervention in the 'Arab Spring' upheaval“, *Middle Eastern Studies*, vol. 49, no. 5, (2013): 675-695. <https://doi.org/10.1080/00263206.2013.811651>

Dvanáctého května 1980 vystoupil v britské Sněmovně lordů v návaznosti na libyjskou agresi lord Trefgarne, který přečetl stanovisko vlády. V něm vyjádřil politování nad daným stavem a zároveň uvedl, že ministerská předsedkyně Thatcherová vyslala do Tripolisu během dubna téhož roku speciálního zmocněnce a úředníka ministerstva zahraničí Anthonyho Aclanda, který se sešel s libyjskými zástupci a dohodl deportaci čtyř libyjských občanů podezřelých z násilných aktivit vůči Libyjcům na území Británie⁸⁹. Společně s tím se ovšem ukázala jako problematická role „Libyjské lidové kanceláře“⁹⁰, která nahradila původní libyjské velvyslanectví v Londýně. Především úloha jednotlivých zaměstnanců této kanceláře nebyla vyjasněna a docházelo tak k překračování pravomocí libyjských diplomatických vyslanců na britském území⁹¹. Tato úloha nebyla evidentně plně posouzena ani v červnu roku 1980, kdy sir Ian Gilmour odmítl poskytnout jiné stanovisko k Lidové kanceláři, než to, že prostorům kanceláře byla udělena diplomatická imunita⁹².

Libyjsko-čadský konflikt, který al-Qadhdháfí ze své perspektivy považoval za válku proti imperialismu a vlivu USA, se promítl i do širší mezinárodní politiky. Američané v reakci na libyjskou agresi vůči Čadu umístili do neutrálních vod zálivu Velká Syrta (taktéž Sidra) v srpnu roku 1981 svoje loďstvo⁹³. Cílem Reaganovy administrativy pravděpodobně bylo vyprovokovat al-Qadhdháfího k útoku na americké stíhačky⁹⁴. Tento cíl se zdařil, neboť libyjské letectvo se skutečně střetlo s americkými letouny. Oba libyjské stroje byly ovšem sestřeleny, zatímco libyjské rakety vzduch-vzduch cílily na americké stíhačky neúspěšně. V tento moment Reagan operace proti Libyi neinicioval. Proti realizaci „trestné kampaně“ vůči al-Qadhdháfímu hovořila zejména mezinárodní nevole takovou operaci podpořit. I pozice Velké Británie k podpoře USA byla velmi vlažná, což ilustruje komentář poslance Lucea z 18. února 1981, ve kterém dotyčný prezentoval pohled vlády s tím, že expanzionistické tendence libyjského režimu považuje za ryze africký problém a je tedy jen na zemích Afriky, zda hodlají tento problém přednést před OSN⁹⁵. Na druhou stranu existovali i tací, kteří považovali samotnou existenci Libye za „špatný vtíp“ a její agresi vůči Čadu za dobrou záminku

⁸⁹ Hansard, HL, 12. května 1980, vol. 409, col 28-33.

⁹⁰ V angličtině *Libyan People's Buro*.

⁹¹ Hansard, HL, 12. května 1980, vol. 409, col. 28-33.

⁹² Hansard, HC, 13. června 1980, vol. 986, col. 1026-30.

⁹³ Davis, *Qaddafi, Terrorism*, 47.

⁹⁴ Tamtéž.

⁹⁵ Hansard, HC, 18. února 1981, vol. 999, col. 124W.

k jejímu definitivnímu zničení. V tomto smyslu se vyslovil Lord Paget Northampton, který prohlásil, že „[Libye] musí být zničena a my nedojdeme klidu, dokud zničena nebude.“⁹⁶

Britské obavy z rostoucího násilí na libyjských emigrantech na území Británie se stupňovaly. Na půdě parlamentu proto propukla dlouhá a ostrá debata ve chvíli, kdy se ukázalo, že libyjská vláda koupila školní budovu v Chelsea, městské části Londýna. Lord Chalfont vyjádřil pochybnost o takovéto transakci, přičemž poukázal na to, že není jasné, k jakému účelu libyjská administrativa budovu skutečně využije⁹⁷. Objevilo se podezření, především ze strany opozice, že záměrem libyjské vlády je prostory školy použít jako základnu pro další násilnosti. Lord Bellwin tyto obavy nevyvrátil, nicméně poznamenal, že budova jako taková nebyla zahrnuta do diplomatické imunity a její fungování je nadále předmětem kontroly místní správy⁹⁸. Nervozita mezi členy britského parlamentu svědčila nepochybně o vážnosti situace, která mohla kdykoliv vyústit v další násilí. Ještě v květnu 1980 konstatovala sama Margaret Thatcherová na půdě Poslanecké sněmovny, že dosud jsou v souvislosti s libyjskou agresí na britské půdě vyšetřovány dvě vraždy⁹⁹. Situace se však během let 1981-1983 prudce zhoršovala. Na jaře roku 1983 byl zveřejněn report *Amnesty International*, který obsahoval informaci o čtyřech politicky motivovaných vraždách ze strany libyjské vlády na území Británie¹⁰⁰. V souvislosti s těmito přímými útoky na libyjské občany v Británii, a také v reakci na pokračující angažmá libyjské vládní armády v Čadu, se před Libyjskou lidovou kanceláří konaly od počátku roku 1983 stále častější demonstrace proti al-Qadhafího režimu¹⁰¹.

Přestože se vztahy Británie a Libye rapidně horšily, mezinárodně politická situace nebyla vhodná k jejich promptnímu řešení. Britská premiérka měla především během roku 1982 mnohem akutnější problém související s bezpečností britských občanů, a to pokus argentinské vlády vojensky získat Falklandské ostrovy. Mnoho již bylo napsáno o nevydařené argentinské invazi a následnému úspěšném zásahu britské armády. Co je pro nás v této práci zásadní, je politický dopad tzv. falklandské války. Přestože po útoku argentinské junty vedené generálem Galtierim se jak USA, tak například britský ministr zahraničí Francis Pym, stavěli proti unáhlené vojenské reakci, Margaret Thatcherová se

⁹⁶ Hansard, HL, 10. listopadu 1981, vol. 425, col. 206-208.

⁹⁷ Hansard, HL, 25. března 1980, vol. 407, col. 606-10.

⁹⁸ Tamtéž.

⁹⁹ Hansard, HC, 6. května 1980, vol. 984, col. 25.

¹⁰⁰ Hansard, HC, 11. května 1983, vol. 42, col. 317W.

¹⁰¹ Ronen, „Britain's Return to Libya“, 682.

rozhodla zakročit silou¹⁰². Toto rozhodnutí, které vyústilo v britský vojenský úspěch, přispělo velkou měrou ke zvýšení popularity Thatcherové na domácí politické scéně a konečně dovedlo Konzervativní stranu k volebnímu vítězství v létě roku 1983¹⁰³. Tento vojensko-politický triumf potvrdil to, co sama britská premiérka považovala za esenci národní obrany: „*Vojenská akce by měla být vždy založena na sebeobraně, kterou v podstatě žádná vnější síla nemá právo zpochybňovat*“¹⁰⁴. Posílení pozice Thatcherové na postu premiérky znamenalo přeneseně i přitvrzení postupu vůči jakémukoliv agresorovi. Možnosti takového výsledku si byl pravděpodobně vědom i al-Qadhdháfi, neboť Libye ve falklandské válce podpořila zásilkou zbraní a finančních prostředků argentinský pokus o anexi ostrovů¹⁰⁵.

Z výše napsaného je patrné, že vztahy mezi Británií a Libyí procházely mezi léty 1980-1983 těžkým testem. Margaret Thatcherová, a přeneseně tedy i celá Konzervativní strana, především po falklandské válce odmítala nadále snášet jakékoliv zastrašování a hrozby terorismu. I předvolební manifest konzervativců jasně reflektoval, že národní obrana (i z hlediska jaderných zbraní) je důležitým tématem do budoucna¹⁰⁶. Drtivé vítězství toryů v červnových volbách roku 1983 potom stvrdilo směřování obranné a zahraniční politiky Margaret Thatcherové. V Libyi naopak al-Qadhdháfi čelil stále se stupňujícímu tlaku a realita 80. let napovídala, že jeho moc v zemi ochabuje. Protesty proti režimu za hranicemi země i rostoucí nespokojenost obyvatel Libye vedla ke spekulacím o případném odstranění al-Qadhdháfiho¹⁰⁷. Nejspíš právě z důvodu snahy o stabilizaci režimu se od léta 1983 dramaticky stupňovalo násilí libyjských nacionalů na území Británie.

¹⁰² Marr, *A history of Modern Britain*, 399.

¹⁰³ Srov. Fajmon, *Margaret Thatcherová a její politika*.

¹⁰⁴ Thatcher, *The Downing Street Years*, 232.

¹⁰⁵ Davis, *Qaddafi, Terrorism*, 17.

¹⁰⁶ „Conservative Party General Election Manifesto 1983“, Conservative Party, cit. 23. 3. 2018.

<http://www.conservativemanifesto.com/1983/1983-conservative-manifesto.shtml>

¹⁰⁷ Davis, *Qaddafi, Terrorism*, 17.

5 Druhá vláda Margaret Thatcherové 1983-1987

Tato kapitola je jádrem této práce. Zkoumané období druhé vlády premiérky Thatcherové totiž zahrnuje několik z mého pohledu kritických událostí, které zásadně ovlivnily nejen podobu vztahů Británie a Libye, ale zasáhly i do celkového mezinárodního dění. S ohledem na důležitost těchto událostí se na následujících řádcích omezím výhradně na otázky zahraniční politiky. Důraz budu klást na jednotlivé akce libyjské vlády a libyjských občanů na území Velké Británie a na následnou reakci ze strany vlády Spojeného království. K analyzování výsledků dílčích politických procesů opět použiji záznamy z obou komor britského parlamentu společně se sekundární literaturou.

5.1 Eskalace agrese – zahraničně politický konflikt Británie a Libye

V minulé kapitole jsem nastínil proměnu postoje britské politiky směrem k vnějším i vnitřním agresorům či narušitelům pořádku. Tato proměna se navenek projevila především povolebním odchodem Francise Pyma z postu ministra zahraničních věcí¹⁰⁸. Na místo Pyma nastoupil Geoffrey Howe. Důvodem k výměně na pozici šéfa diplomacie byla zjevně falklandská válka, respektive neshoda mezi Pymem a ministerskou předsedkyní Thatcherovou na postupu Británie v reakci na argentinskou agresi¹⁰⁹. Z obměny na takto význačné pozici můžeme vyvodit i pravděpodobnou snahu Margaret Thatcherové o větší kontrolu nad resortem. Geoffrey Howe nebyl takovým názorovým oponentem premiérky jako jeho předchůdce a Thatcherová tím pádem mohla snáze prosazovat „svojí“ vizi zahraniční politiky. To mělo mít v letech její druhé vlády zásadní vliv na průběh událostí.

Po letních volbách do dolní komory britského parlamentu v roce 1983 se na několik měsíců zdánlivě uklidnila vyhrocená situace mezi Libyí a ostrovním královstvím. Tento čas relativního klidu ovšem neměl dlouhého trvání, neboť již v září téhož roku byly obnoveny převážně studentské protesty před libyjskou Lidovou kanceláří v Londýně¹¹⁰. Důvodem pro tyto demonstrace byla podle jejích účastníků politicky motivovaná likvidace dvou mladých studentů v hlavním městě Libye, Tripolisu, spolu s pokračující

¹⁰⁸ Fajmon, *Margaret Thatcherová a její politika*, 173.

¹⁰⁹ Srov. Thatcher, *The Downing Street Years*.

¹¹⁰ Ronen, „Libya's Conflict with Britain“, 273.

válkou v Čadu¹¹¹. Nepokoje libyjské komunity nezůstaly nepovšimnuty na půdě britského parlamentu a tak od listopadu roku 1983 můžeme zaznamenat rapidní nárůst diskuzí, kde hlavní témata souvisí úzce s libyjskou otázkou. Právě 8. listopadu téhož roku byl tázán zástupce ministra zahraničních věcí Geoffreyho Howea poslanec Luce na podobu vztahů mezi britskou a libyjskou vládou. Luce značil kontakt mezi oběma zeměmi za „*běžný diplomatický a obchodní styk*“, přičemž dodal, že vzhledem k množství Libyjců žijících na území Británie a britských občanů usídlených v severoafrickém státě se vláda aktivně snaží o „*pokračování hledání cest ke zlepšení těchto vztahů*“¹¹². Běh událostí se ovšem měl odvíjet markantně odlišně od předpokladu poslance Luce.

Jaro roku 1984 bylo obdobím zvratu ve vztazích mezi Libyí a Spojeným královstvím. V atmosféře zdánlivě příznivé pro vylepšení podoby diplomatického kontaktu mezi oběma zeměmi totiž al-Qadhdháfi inicioval opětovnou přeměnu libyjské ambasády v Londýně. Věcí personálního obsazení Lidové kanceláře totiž pověřil „Libyjskou studentskou revoluční jednotku“¹¹³. „Lidový výbor“ této revoluční jednotky měl za úkol razantněji zasahovat proti exilovému libyjskému disentu, což se patrně záhy projevilo v březnových bombových útocích v Londýně a Manchesteru¹¹⁴. Přestože, podle slov ministra vnitra Leona Brittana, nebyla přímo prokázána spojitost mezi incidenty a libyjskou Lidovou kancelář, tyto útoky z 10. a 11. března měly za cíl místa obývaná libyjskou menšinou, a tudíž byly dávány do souvislosti s cílenou likvidací oponentů libyjského režimu¹¹⁵. Po policejním vyšetřování, 5. dubna téhož roku, poskytl náměstek ministra vnitra lord Elton na půdě horní komory britského parlamentu zevrubný popis důsledků výbuchů. Uvedl, že „*v sobotu 10. března bylo na území Londýna rozmístěno pět výbušnin, z nichž dvě byly úspěšně odpáleny*“¹¹⁶. Den poté, v neděli 11. března, vybuchly dvě nálože v Manchesteru. Detonace měly za následek dvacet šest zraněných v případě metropole a tři méně závažná zranění v případě Manchesteru¹¹⁷. Po následném policejním vyšetřování bylo zadrženo a vyslýcháno dvacet tři osob libyjské národnosti, přičemž pět Libyjců bylo s okamžitou platností vyhoštěno ze země¹¹⁸. Podezření z organizace útoků

¹¹¹ Tamtéž.

¹¹² Hansard, HC, 8. listopadu 1983, vol. 48, col. 115W.

¹¹³ Libyan revolutionary student force. Viz Ronen, „Libya's Conflict with Britain“, 274.

¹¹⁴ Ronen, „Britain's Return to Libya“, 682.

¹¹⁵ Hansard, HC, 25. dubna 1984, vol. 58, col. 739-52.

¹¹⁶ Hansard, HL, 5. dubna 1984, vol. 450, col. 793-6.

¹¹⁷ Tamtéž.

¹¹⁸ Ronen, „Libya's Conflict with Britain“, 274.

padlo na al-Qadhdháfiho administrativu, která, přestože toto popřela, agresí libyjských nacionalů neodsoudila, ani neprojevila lítost směrem k poškozeným¹¹⁹.

Bombové útoky v Manchesteru a Londýně vyvolaly reakci libyjské menšiny, zejména ve studentských kruzích, ovšem tato reakce nebyla pouze negativní. Sedmnáctého března se totiž na podporu al-Qadhdháfiho režimu v Londýně konala demonstrace, které se podle záznamů britských bezpečnostních služeb účastnilo přes 1250 lidí. Celá manifestace proběhla v klidu a bez incidentů¹²⁰. Avšak už 25. března, tedy zhruba týden po protestu, varovala britská ambasáda v Tripolisu domovské úřady, že případná demonstrace proti al-Qadhdháfiho režimu může vést k násilí¹²¹. Toto varování se téměř o měsíc později ukázalo jako opodstatněné.

Březnové události skutečně byly pouze počátkem problémů mezi libyjskou *džamáhírijí* a Spojeným královstvím. Sedmnáctý duben totiž přinesl pro Británii šokující událost, když během poklidné demonstrace proti al-Qadhdháfiho režimu před libyjskou Lidovou kanceláří v Londýně byla po sérii výstřelů z oken budovy kanceláře těžce raněna britská policistka Yvonne Fletcherová. Svým zraněním, i přes promptní transport do westminsterské nemocnice, podlehla¹²². Z protestu proti likvidování politických oponentů al-Qadhdháfiho vládními jednotkami se rázem stala událost, která odstartovala diplomatickou krizi a krajní napětí mezi Británií a Libyí¹²³. Prakticky celý průběh demonstrace ze 17. dubna 1984 je zachycen na kamerových záběrech britských zpravodajských kanálů a je volně dostupný na internetu, nás na tomto místě ovšem bude zajímat především politická dohra této ve skrze tragické události¹²⁴.

Ihned po incidentu, který vyústil ve vraždu Yvonne Fletcherové, britská policie vyzvala personál libyjské Lidové kanceláře, aby umožnil vyšetřování a tím pádem i vstup britských bezpečnostních složek do budovy kanceláře¹²⁵. Tento požadavek nebyl libyjskou stranou vyslyšen. Představitelé al-Qadhdháfiho režimu navíc odmítli převzít odpovědnost za neštěstí, při kterém bylo kromě Fletcherové (už nikoli fatálně) raněno

¹¹⁹ Hansard, HL, 5. dubna 1984. vol. 450, col. 793-6.

¹²⁰ The National Archives, ser. PREM 19, i. č. 1301. Libyjská lidová kancelář – chronologie únor-duben 1984, 27. dubna 1984.

¹²¹ Tamtéž.

¹²² Srov. Ronen, „Britain’s Return to Libya“, 682; Ronen, „Libya’s Conflict with Britain“, 278.

¹²³ Demonstrace byla původně svolána kvůli popravě dvou studentů v Tripolisu, jejíž účelem bylo pravděpodobně zastrašit libyjský domácí i exilový disent. Viz. Ronen, „Libya’s Conflict with Britain“, 279.

¹²⁴ <https://www.youtube.com/watch?v=vdg0BGzKCmc>

¹²⁵ Hansard, HC, 25. dubna 1984. vol. 58, col. 739-52.

ještě jedenáct protestujících Libyjců¹²⁶. Naopak byla registrována snaha vinu za incident svalit na údajnou agresi britské policie, nebo na protestující samotné s tím, že se jednalo o „zločinné živly“¹²⁷. Bezpečnostní služby ovšem zpravily britskou vládu o tom, že střelba z oken ambasády do davu protestujících mohla být Lidové kanceláři přímo nařízena příkazem z Tripolisu¹²⁸. Tyto poznatky a vyjádření libyjských zástupců pochopitelně pobouřily britské představitele, kteří, zatímco byla Lidová kancelář obležena britskými ozbrojenými složkami, předložili severoafrickým diplomatům ultimátum v tomto znění: „Zaprvé. Všechny personál Lidové kanceláře a ostatní libyjský diplomatický personál na území Spojeného království bezpečně opustí zemi. Zadruhé. Veškerému britskému diplomatickému personálu na území Libye bude umožněno bezpečně vycestovat ze země. Zatřetí. Britské bezpečnostní složky se ujistí o tom, že veškeré zbraně či výbušniny byly odstraněny z prostor Lidové kanceláře a že její budovy již není možné využít pro teroristickou činnost.“¹²⁹ Ovšem ani tyto požadavky nebyly libyjskou stranou splněny. Britská policie na oplátku neuvolnila obklíčení Lidové kanceláře do té doby, dokud nebylo zajištěno bezpečí dvacet pěti Britů v prostorách britské ambasády v Tripolisu¹³⁰.

Al-Qadhdháfi navrhl své vlastní řešení situace, které ovšem nemohlo britské vládě vyhovovat. Jeho návrh zahrnoval sestavení libyjské „nezávislé“ komise, která měla vyšetřit celý incident. Po tomto z britského pohledu nepřijatelném návrhu se vláda Margaret Thatcherové rozhodla přerušit diplomatické styky úplně, a to s platností od 22. dubna¹³¹. Takto alespoň informoval britské poslance ministr vnitra Leon Brittan na zasedání dolní komory parlamentu 25. dubna. Al-Qadhdháfi obdržel ultimátum, které stanovilo bezpodmínečný odlet veškerého personálu Lidové kanceláře ze Spojeného království, a to nejpozději do 30. dubna¹³². V reakci na to al-Qadhdháfi pohrozil zostřeným postupem proti britským nacionalům na území Libye, pokud nebudou propuštěni věznění Libyjci obvinění z podílu na březnových bombových útocích v Manchesteru a Londýně¹³³. Britská vláda se i proto v důsledku přerušení diplomatických styků rozhodla stáhnout svého vyslance Milese z libyjského Tripolisu.

¹²⁶ Ronen, „Libya's Conflict with Britain“, 275.

¹²⁷ Tamtéž.

¹²⁸ PREM 19, i. č. 1301. Libyjská lidová kancelář – chronologie únor-duben 1984, 27. dubna 1984.

¹²⁹ Hansard, HC, 25. dubna 1984. vol. 58, col. 739-52.

¹³⁰ Ronen, „Libya's Conflict with Britain“, 275.

¹³¹ Hansard, HC, 25. dubna 1984. vol. 58, col. 739-52.

¹³² Ronen, „Britain's Return to Libya“, 682.

¹³³ Tamtéž.

Už tak komplikovaná a potenciálně nebezpečná situace se vyostřila ještě více, když 20. dubna ve večerních hodinách explodovala nálož v hale pro vydávání zavazadel na letišti v Heathrow. Ministr Brittan konstatoval, že výbuch zranil dvacet pět lidí, ale také dodal, že není zatím možné vyvodit jakékoliv závěry o možném pachateli¹³⁴. Neklid způsobila i zpráva o možném finančním napojení Arthura Scargilla, který vedl stávkou horníků, na libyjské peněžní zdroje. Tato zpráva ovšem mohla pocházet od britských tajných služeb s cílem Scargilla a celé stávkové hnutí zdiskreditovat¹³⁵.

Atmosféra kolem březnových bombových útoků v Manchesteru a Londýně, smrti policistky Yvonne Fletcherové a výbuchu na letišti v Heathrow pochopitelně vyvolávala řadu otázek. Pravděpodobně nejzásadnější byly pochybnosti o tom, zda byla dostatečně (pokud vůbec) kontrolována situace na půdě libyjské Lidové kanceláře. Za všechny zde můžeme uvést dotaz lorda Mishcona, kterým adresoval nám již známého lorda Eltona. „Proč vláda Jejího Veličenstva dovolila pokračování takové situace, (...) kdy si nikdo nemohl být jist, kdo vedl Lidovou kancelář a kdo měl skutečně nárok na diplomatickou imunitu?“¹³⁶ Lordu Mishconovi nebylo na tuto otázku během jednání přímo odpovězeno. Bylo tomu tak i proto, že následující mluvčí rozšířil původní dotaz na kontrolu všech Libyjců, kteří do Británie přicestovali. Byl to lord Harris of Greenwich, který výrazně zapochyboval o správnosti udílení víz všem „libyjským mužům středního věku, kteří do země vstupovali jako studenti.“¹³⁷ Na půdě parlamentu evidentně panovalo podezření, že právě tito Libyjci mohli potenciálně ohrožovat bezpečnost země. Lord Paget of Northampton ostatně zašel výrazně dále, když tvrdil, že vláda věděla, že al-Qadhdháfí nebude nikdy hrát podle pravidel diplomatické hry a že na Ostrovy poslal své „zabijáky, o kterých jsme [rozumí se parlament] věděli, že to jsou zabijáci.“¹³⁸ Opět také zazněla pochybnost o reálném účelu libyjské akvizice a provozu školní budovy v Chelsea. Lord Elton poznamenal, že budova je z bezpečnostních důvodů monitorována policií.¹³⁹

Jak bylo výše zmíněno, ultimátum k vyklizení libyjské Lidové kanceláře připadlo na konec dubna 1984, přesněji řečeno na půlnoc z 29. na 30. dne daného měsíce. Ještě předtím, než došlo k samotné evakuaci libyjské ambasády, třicet členů jejího personálu

¹³⁴ Hansard, HC, 25. dubna 1984. vol. 58, col. 739-52.

¹³⁵ Více ke stávce Marr, *A history of Modern Britain*, 415.; o Scargillově propojení s Libyí mimo jiné i Fajmon, *Margaret Thatcherová a její politika*, 185.

¹³⁶ Hansard, HL, 25. dubna 1984, vol. 451, col. 25-37.

¹³⁷ Tamtéž.

¹³⁸ Tamtéž.

¹³⁹ Tamtéž.

bylo odvezeno britskou policií na policejní centrálu v Sunningdale, kde měli být všichni vyslechnuti. Na základě diplomatické imunity ovšem odmítla většina personálu Lidové kanceláře vypovídat a z toho důvodu byla britská policie nucena konstatovat, že není možné dále stíhat možné pachatele vraždy policistky Fletcherové¹⁴⁰. Britské bezpečnostní složky předpokládaly, že na vině mohou být dva příslušníci Lidového výboru, kteří ovšem oba dva drželi status diplomatické imunity¹⁴¹.

Poté, co libyjský personál opustil budovu Lidové kanceláře, byla tato neprodleně prohledána a v jejích prostorách byly podle zpráv britské policie objeveny zbraně a výbušniny.¹⁴² Libyjsí představitelé, po vyklizení britské ambasády v Tripolisu během téže noci, obvinili Brity z téhož. Toto tvrzení bylo promptně britskou vládou zavrhnuto jako nepodložené.¹⁴³ Prvního května 1984, tedy více než den po uplynutí příslušného ultimáta, pronesl ministr zahraničí sir Geoffrey Howe na půdě parlamentu řeč, jejímž účelem bylo shrnout všechny události týkající se libyjsko-britských vztahů během posledních zhruba čtyř let. Zásadní prohlášení učinil zejména v souvislosti s konsekvencemi vyhrocení situace mezi oběma zeměmi. Kromě sankcí v oblasti diplomatického styku oznámil i to, že ministerská předsedkyně Thatcherová uvažovala o projednání dalšího postupu vůči Libyi na ekonomickém summitu v Londýně během června téhož roku¹⁴⁴. Přestože Howe neopomenul zdůraznit razanci britské odpovědi na libyjskou agresi, opoziční poslanec Denis Healy označil celou situaci za „*pokořující porážku pro Británii*“ a podotkl, že by postup ministra v „*rozhodnějších časech byl dostatečným podnětem k [Howeovu] odvolání*.“¹⁴⁵ Haley zdůraznil především nepřerušovaný prodej zbraní a obranných mechanismů britské výroby do Libye a také četná varování, která podle jeho informací měla být směrem k britské vládě vokalizována v předvečer událostí 17. dubna. V reakci na tato prohlášení sir Howe pronesl, že nebylo možné zasáhnout proti personálu Lidové kanceláře bez souhlasu libyjské vlády.¹⁴⁶

Kromě Británie vyhlásily diplomatické sankce vůči Libyi pouze Spojené státy, které již v předchozí době suspendovaly vzájemné styky s al-Qadhdháfiho režimem¹⁴⁷.

¹⁴⁰ PREM 19, i. č. 1301. Vyjádření ministra zahraničí Geoffreyho Howea z 26. dubna 1984.

¹⁴¹ Anglické právo neumožňovalo držitele diplomatické imunity stíhat bez souhlasu mateřské země daného diplomatického pracovníka. Tamtéž.

¹⁴² Ronen, „Libya's Conflict with Britain“, 276.

¹⁴³ Tamtéž.

¹⁴⁴ Hansard, HC, 1. května 1984, vol. 59, col. 209-25.

¹⁴⁵ Tamtéž.

¹⁴⁶ Tamtéž.

¹⁴⁷ PREM 19, i. č. 1301. Briefing otázky a odpovědi, část Spojené státy a Libye ze 27. dubna 1984.

Za zmínku ale nepochybně stojí fakt, že po březnových a dubnových událostech se problémem Libye začala zabývat OSN, především s ohledem na hrozbu mezinárodního terorismu a jeho podporování ze strany al-Qadhdháfiho režimu. Celá věc se ovšem jevila komplikovaně, neboť „africký blok“ v rámci OSN se sice stavěl k otázce prošetření této problematiky pozitivně, ale trval na „obecné platnosti“ tohoto postupu. Apeloval tak na prošetření údajného terorismu a agrese ze strany Izraele vůči Palestině¹⁴⁸.

Duben 1984 zasáhl výrazně do podoby britsko-libyjských vztahů. Už přerušení diplomatických styků bylo velmi seriózním opatřením ze strany britské vlády, ale zároveň se jevilo jako nezbytné. Tak to ve vzájemné komunikaci vyjádřili jak premiérka Thatcherová, tak americký prezident Reagan¹⁴⁹. Kromě tohoto kroku ovšem přistoupila Británie i k dalším opatřením, konkrétně k revokaci kontraktů na vojenské vybavení, které byly uzavřeny mezi britskými výrobci a libyjskou vládou. Zvláštní důraz byl kladen hlavně na zbraně, nicméně i obranné systémy a letecké součástky byly zahrnuty do tohoto celkového zákazu vývozu¹⁵⁰. V důsledku přerušení styků mezi oběma zeměmi byla Británie nucena využít prostor italské ambasády v Tripolisu, kde byli ubytováni dva britští vyslanci jako tzv. britská sekce. Podobně bylo pomoheno Libyi v Londýně ze strany Saudské Arábie¹⁵¹. Zásadní z dlouhodobého hlediska ovšem bylo to, že britští politici, a zejména sama premiérka Thatcherová, začali výrazně protestovat proti soudobému znění Vídeňské konvence, která ošetřovala právě diplomatické styky mezi státy. Thatcherová označila tuto konvenci za defektní, jelikož neustanovovala sankce za porušení diplomatických zvyklostí na půdě hostující země, a to ani tak zásadních jako bylo násilí vůči jejím obyvatelům¹⁵².

5.2 Americko-britské spojenectví proti mezinárodnímu terorismu

Jak bylo řečeno, březnové a dubnové události roku 1984 vyvolaly v mezinárodním prostoru podstatný rozruch. Britská vláda obdržela vyjádření podpory a sympatií od řady

¹⁴⁸ Oye Ogunbadejo, „Qaddafi and Africa's International Relations“, *The Journal of Modern African Studies*, vol. 24, no. 1, (1986): 33-68. <http://www.jstor.org/stable/160512>

¹⁴⁹ PREM 19, i. č. 1301. Briefing otázky a odpovědi, část Spojené státy a Libye.

¹⁵⁰ Toto opatření bylo odsouhlaseno Margaret Thatcherovou 30. dubna 1984, a to i přes to, že tehdejší ministr obrany Michael Heseltine se vyslovil proti celkové revokaci smluv. Viz The National Archives, ser. PREM 19, i. č. 1301, odpověď Michaela Heseltina poslanci Robertu Luceovi z 27. dubna 1984.

¹⁵¹ PREM 19, i. č. 1301. Libyjská lidová kancelář – chronologie únor-duben 1984, 27. dubna 1984.

¹⁵² PREM 19, i. č. 1301. Zpráva tajemníka Davida Barclayho Rogeru Boneovi z kanceláře ministerstva zahraničních věcí ze dne 24. dubna 1984.

jejich evropských spojenců, přičemž na půdě britského parlamentu panovalo přesvědčení, že i skupina arabských zemí s nepříliš pozitivním vztahem k plukovníkovi al-Qadhdháfiimu bude náklonná k případnému trestu pro libyjskou *džamáhiríji*¹⁵³. Reálná situace ovšem nenahrávala jakémukoliv razantnějšímu ekonomickému, nebo vojenskému zákroku vůči Libyi. Jak Margaret Thatcherová, tak Geoffrey Howe jako ministr zahraničí byli jednoznačně přesvědčeni o neúčinnosti ekonomických sankcí¹⁵⁴. Vojenská akce se potom jevila jako příliš riskantní podnik, který by mohl vyústit v chaos a další eskalaci teroristických útoků nejen vůči britským nacionalům. Události let 1985 a 1986 nakonec ovšem poskytly Britům a především jejich americkým spojencům dostatek důvodů minimálně k uvažování o použití síly proti libyjskému režimu.

Téma, na které jsme v této práci už narazili a které bylo velice aktuální v sedmdesátých letech, totiž libyjská podpora IRA, se opět dostalo na povrch koncem roku 1984. Tentokrát se navíc ohrožení bezpečnosti a života dostalo až k samotné premiérce Thatcherové. Bombový útok na hotel v Brightonu, ve kterém v té době právě ministerská předsedkyně a další členové vlády pobývali, byl uskutečněn právě organizací IRA, která tak přímo reagovala na postoj Thatcherové vůči protestní hladovce dvou vězněných členů IRA¹⁵⁵. Tento útok, při kterém byl zraněn ministr průmyslu Norman Tebbit, oživil nejen povědomí o irském terorismu, ale také o jeho libyjské podpoře. Sama Thatcherová útok označila za snahu oslabit vládu Jejího veličenstva¹⁵⁶. Zásadnější pro ní ovšem bylo vyřešit „irský problém“, nikoliv cílit na zamezení přílivu libyjských zbraní, přestože podle vyjádření premiérky do Irska z Libye proudily nejen palné zbraně, ale také československá výbušnina Semtex¹⁵⁷.

Problematika terorismu a jeho podpory ze strany Libye vyvstala i na jednání v Římě, které proběhlo 5. března 1985. Zde, podle nám již známého poslance britského parlamentu Luce, došlo k setkání britské a libyjské delegace, přičemž první apelovala na druhou, aby dovysvětlila výroky plukovníka al-Qadhdháfiho z předchozích dnů o neutuchající podpoře teroristických skupin jako IRA¹⁵⁸. Do jaké míry se setkala britská výzva směrem k libyjským delegátům, není zřejmé. Vzhledem k událostem konce roku 1985 je ovšem patrné, že libyjský vůdce si nedělal s mezinárodním nesouhlasem

¹⁵³ Srov. Hansard, HC, 1. května 1984, vol. 59, col. 209-25.

¹⁵⁴ Srov. Tamtéž; Thatcher, *The Downing Street Years*.

¹⁵⁵ Marr, *A history of Modern Britain*, 458.

¹⁵⁶ Thatcher, *The Downing Street Years*, 264.

¹⁵⁷ Thatcher, *The Downing Street Years*, 278.

¹⁵⁸ Hansard, HC, 19. března 1985, vol. 75, col. 435-6W.

vůči jeho počínání starosti. Na přelomu let 1985 a 1986, během prosince a ledna, totiž došlo ke dvěma bombovým útokům na letištích ve Vídni a v Římě. Výbuchy a následná zranění se staly osudným devatenácti lidem, přičemž pět obětí bylo identifikováno jako američtí občané¹⁵⁹. Podezření americké administrativy padlo téměř ihned na Libyi, což se odrazilo bezprostředně po útocích v uvalení jednostranných ekonomických sankcí Spojených států na al-Qadhdháfiho *džamáhiríji*¹⁶⁰. Tento postup ovšem nenásledovala žádná ze zemí Severoatlantické aliance, přestože mimo jiné britská vláda a sama Thatcherová libyjskou účast na zabíjení ve Vídni a Římě považovaly za téměř jistou¹⁶¹. Britská ministerská předsedkyně na půdě parlamentu na dotaz poslance MacKeye, zda se Británie připojí k uvalení sankcí na Libyi, odpověděla, že Británie „*učinila opatření proti Libyi už po zabití Yvonne Fletcherové*“ včetně diplomatických a imigračních restrikcí, a tudíž „*je v současnosti velmi málo, co by se dalo k těmto opatřením doplnit.*“¹⁶²

Po vídeňském a římském incidentu se Reaganova administrativa rozhodla, že už nadále nebude trpět al-Qadhdháfiho podporu terorismu a přikročí k tvrdším řešením. Smrt amerických občanů byla hybnou silou následné vojenské akce. Reagan vyzval Thatcherovou k podpoře amerického zákroku, ať už ekonomického, nebo toho (zatím ještě nerealizovaného) armádního. Premiérka tuto výzvu podle svých slov odmítla a byla následně obviněna z nedostatečné podpory „americké věci“¹⁶³. Situace se ovšem nadále zotřovala. Američané umístili do zálivu Syrta své loďstvo, přičemž označili manévry za cvičení v neutrálních vodách, které ovšem, jak bylo výše zmíněno, Libye považovala za své výsostné území¹⁶⁴. Al-Qadhdháfiho protesty proti americkému cvičení byly odmítnuty mimo jiné i na půdě britského parlamentu, když poslanec Eggar zastupující ministra zahraničí označil tyto námitky libyjského vůdce za přímo konfliktní s mezinárodním právem¹⁶⁵.

Napjatou atmosféru rozbouřil další útok, tentokrát na berlínské diskotéce 5. dubna 1986. Při tomto útoku zahynuli dva lidé, z toho jeden americký voják. Dalších zhruba dvě stě lidí bylo zraněno¹⁶⁶. Pro Američany byla toto pověstná „poslední kapka“, a když

¹⁵⁹ Young, *The Iron Lady*, 474.

¹⁶⁰ Fajmon, *Margaret Thatcherová a její politika*, 198.

¹⁶¹ Srov. Thatcher, *The Downing Street Years*, 301.

¹⁶² Hansard, HC, 16. ledna 1986, vol. 89, col. 1203-8.

¹⁶³ Thatcher, *The Downing Street Years*, 301.

¹⁶⁴ Fajmon, *Margaret Thatcherová a její politika*, 198.

¹⁶⁵ Hansard, HC, 13. února 1986, vol. 91, col. 506W.

¹⁶⁶ Thatcher, *The Downing Street Years*, 302.

libyjská armáda neúspěšně ostřelovala americké letouny v mezinárodních vodách, prezident Reagan se rozhodl pro vojenské řešení situace. Osmého dubna, tři dny po berlínském útoku, americký prezident dopisem požádal premiérku Thatcherovou o poskytnutí britských letištních ploch pro americké bombardéry F-111, které by tak měly ideální doletovou vzdálenost k pobřeží Libye a městům Tripolis a Benghází¹⁶⁷. Thatcherová stála před velmi těžkou volbou. Jelikož byl Reagan připraven Libyi bombardovat velmi pravděpodobně i v situaci, kdy by Británie nebyla ochotná letiště poskytnout (i za cenu zhoršených podmínek pro takovouto akci)¹⁶⁸, ministerská předsedkyně měla před sebou v podstatě dvě možnosti. První možností bylo přiklonit se k variantě nekonfliktní, čili neumožnit Američanům využití britských letišť. Taková varianta ale znamenala poměrně jasný signál, že Británie využívá spojení s USA hlavně v případě, kdy ho sama potřebuje. Druhou možností pak bylo projít „očistcem“, tj. pustit se do zápasu s odpůrci ve vlastní straně a zemi a Reagana podpořit. Thatcherová, ne nepodobně tomu, jak rozhodla v případě Falkland, se přiklonila ke druhé variantě.

Souhlas s americkou operací musela Thatcherová vysvětlovat nejen svým vládním kolegům Howeovi, Whitelawovi a Youngerovi, ale především britské veřejnosti. Jako argument použila článek 51 Charty OSN, který hovoří o sebeobraně a právu se bránit v případě napadení, což podle Thatcherové odpovídalo situaci, kdy al-Qadhdháfiho jednotky ostřelovaly americké loďstvo a teroristé prokazatelně spojení s libyjským režimem vraždili americké občany¹⁶⁹. Článkem 51 se hájila i 15. dubna 1986 před poslanci britského parlamentu, kteří zpochybňovali oprávněnost amerického bombardování Tripolisu, které proběhlo během 14. a 15. dne téhož měsíce. Thatcherová taktéž nepovažovala za možnost, aby byl americký útok kontraproduktivní, tj. aby posílil pozici plukovníka al-Qadhdháfiho¹⁷⁰. Obšírná obhajoba Reaganova rozhodnutí byla postavena především na tom, že Libye je dlouholetý sponzor mezinárodního terorismu a jakékoliv jiné, než vojenské akce se bohužel ukázaly jako neúčinné a neschopné zabránit al-Qadhdháfiu v další podobné činnosti¹⁷¹.

Podobně jako v případě falklandského konfliktu, i v případě rozhodnutí podpořit americké bombardování Tripolisu a Benghází měla Thatcherová značnou dávku štěstí ve smyslu výsledku celé akce. Pokud uvažíme, že Libye byla domovem značného počtu

¹⁶⁷ Fajmon, *Margaret Thatcherová a její politika*, 199.

¹⁶⁸ Srov. Young, *The Iron Lady*, 475-7.

¹⁶⁹ Thatcher, *The Downing Street Years*, 303-304.

¹⁷⁰ Hansard, HC, 15. dubna 1986, vol. 95, col. 723-8.

¹⁷¹ Tamtéž.

britských nacionálů, kteří rozhodnutím britské premiérky byli nepřímě ohroženi na životech, byl v podstatě malý zázrak, že k žádným zásadním útokům na Brity v Libyi bezprostředně po bombardování nedošlo. Jinou kapitolou byli ovšem rukojmí, kteří byli drženi jménem libyjského režimu na libanonské půdě. Celkem se mělo jednat o tři osoby, jež byly usmrčeny den po náletu amerických bombardérů na dvě největší libyjská města¹⁷². Al-Qadhdháfi nicméně nařčení Britů, že k takovéto vraždě britských občanů došlo, odmítl jako nepodložené¹⁷³.

Z dalších vyjádření libyjského vůdce bylo patrné, že se obává upevnění britsko-americké spolupráce v rámci „trestných akcí“ vůči Libyi. Tomu odpovídá i al-Qadhdháfiho označení Thatcherové za „hloupou ženskou“ a prodlouženou ruku „Reaganovy teroristické politiky“¹⁷⁴. Zatímco právě britská premiérka měla ruce ve vztahu k dalším akcím vůči libyjskému režimu poměrně svázané vlivem především mediálního obrazu výsledku bombardování Tripolisu a Bengházi¹⁷⁵, prezident Reagan pokračoval v podpoře proti-libyjské aliance v čadském konfliktu. Právě tento konflikt následně dospěl do svého konce během roku 1987 porážkou al-Qadhdháfiho¹⁷⁶. Libyjský vůdce musel ustoupit ze své předchozí politiky agrese. Ani viditelné pokoření al-Qadhdháfiho ovšem nepřineslo Thatcherové mnoho výhod. Ze zdánlivého vítězství se nepodařilo britské premiérce mnoho vytěžit a i následné ekonomické sankce v oblasti zbraní, které se britská vláda rozhodla na Libyi uvalit, stanovila Británie unilaterálně, bez širší podpory jejích evropských spojenců¹⁷⁷.

Podpora amerického bombardování měla podle některých autorů odrážet ambice Margaret Thatcherové přímo ovlivňovat americkou zahraniční politiku a její směřování¹⁷⁸. Dlouhodobě se tato ambice jeví jako přinejmenším velmi komplikovaná, krátkodobě ale nesla určité ovoce, neboť americký Senát bezprostředně po britské spolupráci na akci v Libyi odsouhlasil legislativu, která nadále zabraňovala bývalým členům IRA získat americký azyl¹⁷⁹. Jakýkoliv další efekt na americkou zahraniční

¹⁷² Sharp, „British Foreign Policy under Margaret Thatcher“, 274.

¹⁷³ Ronen, „Libya's Conflict with Britain“, 277.

¹⁷⁴ Ronen, „Britain's Return to Libya“, 683.

¹⁷⁵ Thatcherová si stěžovala na vyobrazování „plačících žen a dětí“ v médiích, místo aby se tyto zaměřovaly spíše na pozitivní výsledek celé akce. Viz Thatcher, *The Downing Street Years*, 305.

¹⁷⁶ Libye stála na prahu krize. Ceny ropy klesaly a finanční prostředky libyjského režimu byly vyčerpány. I z tohoto důvodu al-Qadhdháfi po roce 1987 nemohl v ofenzivě v Čadu pokračovat. Srov. Ronen, „Britain's Return to Libya“, 683; Ronen, „Libya's Conflict with Britain“, 278.

¹⁷⁷ Viz odpověď Thatcherové. Hansard, HC, 22. dubna 1986, vol. 96, col. 166-70.

¹⁷⁸ Sharp, „British Foreign Policy under Margaret Thatcher“, 274.

¹⁷⁹ Sharp, „British Foreign Policy under Margaret Thatcher“, 273.

politiku se ovšem nedostavil. To plynulo především ze skutečnosti, že Američané byli odhodlaní na Libyi zaútočit i bez britské podpory, jak již bylo řečeno výše.

Na území Británie bylo nutné v jistém smyslu dohrát partii do konce. V průběhu roku 1986 bylo na území ostrovního království ve výcviku přes tři sta libyjských letců, servisních techniků nebo letových dispečerů. Valná většina z nich byla vyhoštěna poté, co byl zaznamenán hovor jednoho z účastníků výcviku, ve kterém se tento vyslovil kladně k provedení sebevražedného útoku na britská letištní zařízení a personál¹⁸⁰. Krom toho bylo zakázáno pobývat na území Británie jednadvaceti studentům, jejichž setrvání ve Spojeném království bylo vyhodnoceno jako bezpečnostní riziko¹⁸¹. Tento tah britské vlády vyvolal libyjskou reakci v podobě vyhoštění sta britských občanů za hranice *džamáhírije*. Konec napětí mezi Británií a Libyí tak byl stále v nedohlednu.

¹⁸⁰ Ronen, „Libya’s Conflict with Britain“, 278.

¹⁸¹ Ronen, „Britain’s Return to Libya“, 683.

6 Třetí vláda Margaret Thatcherové 1987-1990

Následující kapitola představuje poslední část centrálního úseku této práce. Pozornost obrátím především na incident v Lockerbie a na jeho důsledky v mezinárodním prostoru a britské politice. Tato kapitola nemá ambici pokrýt svým obsahem celkovou problematiku vládní krize konce osmdesátých let a odchod Margaret Thatcherové z politiky. Mým hlavním cílem v této poslední krátké pasáži je propojit tematicky dobu mezi turbulentními událostmi, které byly analyzovány v předešlých úsecích této práce, se závěrečným shrnutím výsledků této práce. Tímto propojením je příznačně událost, jež sice zasáhla Velkou Británii v době vlády Margaret Thatcherové, ale jejíž dohra a vyústění už připadlo mimo časové vymezení tohoto textu. Touto událostí byla letecká tragédie nad skotským městečkem Lockerbie.

6.1 Letecká katastrofa a její mezinárodní ohlas

Po událostech roku 1986, americkém bombardování Tripolisu a Bengházi a po porážce libyjských sil v Čadu během roku 1987 se zdálo, že plukovník al-Qadhdháfi je minimálně na ústupu ze světové scény. Libyjská podpora terorismu v různých částech světa postupně opadávala, především kvůli pádu cen ropy a s tím spojenému vyčerpání libyjských finančních záloh¹⁸². Pravděpodobně i proto nebyla Libye tématem, které by sehrávalo zásadní roli v červnových volbách do britské Dolní sněmovny roku 1987. Konzervativci ve svém programu Libyi vůbec nezmínili, což bylo nejspíš do velké míry dáno nepopularitou rozhodnutí Thatcherové podpořit zmiňovaný americký nálet. Naopak předvolební manifest Konzervativní strany obsahuje opětovně zmínky o vítězství na Falklandách, čímž nejspíš strana chtěla dobýt zpátky část ztracené prestiže¹⁸³. V tomto programu je i výslovný apel na nutnost boje proti mezinárodnímu terorismu, nicméně ani v tomto velice krátkém odstavci o zahraniční politice není ani slovo o libyjském problému. Margaret Thatcherová, přes všechnen odpor, který se proti její vládě a straně

¹⁸² Ronen, „Britain's Return to Libya“, 684.

¹⁸³ Srov. „Conservative Party General Election Manifesto 1987“, Conservative Party, cit. 15. 4. 2018.
<http://www.conservativemanifesto.com/1987/1987-conservative-manifesto.shtml>

zvedal, dokázala zvítězit i v těchto volbách a zasedla tak potřetí do premiérského křesla¹⁸⁴.

Zdánlivě uspaná hrozba mezinárodního teroru se ovšem velmi brzy po letních volbách probudila. Už v říjnu zadrželi francouzští celníci ve svých vodách nákladní loď Eksund, která převážela libyjské zbraně a československý Semtex, s největší pravděpodobností určený pro IRA¹⁸⁵. Bylo tedy evidentní, že al-Qadhdháfi nehodlá slevit ze své podpory „antiimperialistických“ hnutí, a to ani po americko-britské akci z předchozího roku. Skutečný šok, a tentokrát nejen pro Brity, přišel ovšem až v prosinci roku 1988.

Dvacátého prvního prosince 1988 ve večerních hodinách nad skotským městečkem Lockerbie explodovalo dopravní letadlo společnosti *Pan American Airways* s číslem letu 103 letící z anglického Heathrow do New Yorku. Na palubě bylo podle dostupných údajů dvě stě čtyřicet tři cestujících a patnáct členů posádky, přičemž explozi a pád letadla nikdo nepřežil. Téměř dvě třetiny cestujících letu 103 byly američtí občané, zbytek poté příslušníci evropských i neevropských národností včetně jednatřiceti Britů. Podstatná část trosek letadla navíc dopadla do oblasti Lockerbie a poškodila domy, auta a přivodila smrt dalším jedenácti místním obyvatelům¹⁸⁶. Podle revidované zprávy o této tragédii měla nálož, jež způsobila explozi a zřícení letounu, vybuchnout nikoliv nad pevninou, ale až nad Atlantickým oceánem, což by bývalo zabránilo detailnějšímu prohledání trosek letadla¹⁸⁷.

Ještě dříve, než dospělo policejní vyšetřování exploze letounu *Pan American Airways* do svého konce, se v britském parlamentu začátkem roku 1989 v důsledku nejen této události projednával nový návrh na větší důraz na protiteroristická opatření. Jeden z účastníků plamenné diskuze nad návrhem, poslanec Hind, konstatoval, že nový „protiteroristický zákon“ je třeba k ochraně britského lidu, nejen v souvislosti s IRA, ale i s hrozbou mezinárodního terorismu, který se projevil právě při bombovém útoku na let 103¹⁸⁸. Tento výrok podtrhla další tragická událost. V září roku 1989 totiž letadlo francouzské společnosti *Union de Transport Aériens* explodovalo následkem odpálené

¹⁸⁴ Vítězství Thatcherové bylo odvozeno především od zlepšující se ekonomické situace v zemi.

Důraz na zahraniční politiku by i z tohoto důvodu byl spíše nežádoucí. Srov. Fajmon, *Margaret Thatcherová a její politika*.

¹⁸⁵ Thatcher, *The Downing Street Years*, 278.

¹⁸⁶ Hansard, HC, 22. prosince 1988, vol. 144, col. 599-608.

¹⁸⁷ The National Archives, ser. FO, i. č. 973/691, Libye a bombový útok na Pan Am 103, květen 1992 (revidováno).

¹⁸⁸ Hansard, HC, 23. ledna 1989, vol. 145, col. 692-742.

nálože na palubě nad africkým kontinentem. Útok na tento let z Brazzaville do Paříže si vyžádal sto sedmdesát obětí a během roku 1992 bylo z jeho provedení obžalováno francouzskými úřady šest Libyjců¹⁸⁹.

Samotné vyšetřování bombového útoku nad Lockerbie trvalo celkem tři roky. Bylo tudíž ukončeno až roku 1991, což je časově mimo rámec této práce. I přesto považuji za důležité shrnout výsledky tohoto vyšetřování. Čtrnáctého listopadu 1991 byli z teroristického činu obviněni dva muži libyjské národnosti, Abd al-Básid Muhammad Alí al-Maqrahí a al-Amín Chalífa Fahíma¹⁹⁰. První jmenovaný byl podle zjištěných informací vyšším příslušníkem libyjských tajných služeb¹⁹¹. Žádost o vydání obou Libyjců k soudnímu procesu do Británie se setkala s odmítnutím libyjské strany. Yehudid Ronen považuje za jeden z hlavních důvodů nevydání obou mužů jejich vysoké postavení uvnitř tradičních libyjských klanů, což al-Qadhdháfiho (mimo jiné) přimělo k odmítnutí britské výzvy¹⁹². Libyjský vůdce se vyslovil proti tomu, že by obyvatelé jeho země měli jakýkoliv podíl na útoku na let 103. To donutilo Brity a Američany jednat na půdě OSN, kde byly už roku 1991 přijaty sankce vůči Libyi. Do těchto sankcí ještě nebyla zahrnuta ropa, ani zmrazení zahraničních účtů, nicméně obojí bylo k opatření připojeno v roce 1993 poté, co Libye soustavně odmítala vydat obžalované muže ke spravedlnosti¹⁹³.

¹⁸⁹ FO, i. č. 973/691.

¹⁹⁰ الأمين خليفة فحيمة ; عبد الباسط محمد علي المفرحي.

¹⁹¹ FO, i. č. 973/691.

¹⁹² Ronen, „Britain's Return to Libya“, 684.

¹⁹³ FO, i. č. 973/691; Ronen, „Libya's Conflict with Britain“, 279.

Závěr

Margaret Thatcherová se ve své knize *Statecraft: strategies for a changing world* (2002) vyslovila v tom smyslu, že od prvních okamžiků nepochybovala o angažmá Libye v bombovém útoku na Pan Am 103¹⁹⁴. Pochopitelně toto tvrzení můžeme považovat za smyšlené, nebo z odstupem času vykonstruované. Nicméně pokud vezmeme v úvahu celkovou podobu přemýšlení a jakési „politické intuice“ Thatcherové, můžeme dospět ke zcela opačnému závěru. Falklandská válka či bombardování Tripolisu a Benghází ukázaly jasně a zřetelně to, že britská premiérka nehodlala trpět agresora, ale zároveň dokázala (ať už budeme mluvit o štěstí, nebo schopnosti dobře analyzovat situaci) předjímat dopad takovýchto akcí. Zatímco politici, které měla Thatcherová po svém boku, radili opatrnější postup a varovali před možnou kontraproduktivitou vojenského řešení, ministerská předsedkyně se těchto východisek nezalekla. A tak, přestože Thatcherová jasně odmítala princip „oko za oko, zub za zub“¹⁹⁵, prostřednictvím hrozby války nebo přímo zásahem armády minila udržet agresora na uzdě. Otázkou ovšem zůstává, do jaké míry se tato strategie skutečně podařila prosadit ve vztahu k Libyi Mu‘ammara al-Qadhdháfího. A ještě důležitější otázkou je, zda se tato strategie osvědčila.

Pokud zvážíme dopady zpřetrhání diplomatických styků Británie s Libyí z dubna 1984 a následnou britskou podporu amerického bombardování Tripolisu a Benghází roku 1986, musíme konstatovat, že účinnost těchto opatření z hlediska likvidace hrozby mezinárodního terorismu byla minimální. Za předpokladu, že budeme považovat odpálení náloží na palubě Pan Am 103 a UTA 772 za přímý důsledek rozhodnutí vojensky potrestat plukovníka al-Qadhdháfího, pak můžeme dokonce hovořit o jednoznačné kontraproduktivě těchto řešení. Sama Thatcherová ovšem byla přesvědčena, že není možné diktátora a patrona mezinárodního terorismu „ochočit“ prostřednictvím střídavého napomínání, sankcionování a odsuzování na půdě OSN. Toto přesvědčení si uchovala i počátkem 21. století¹⁹⁶.

Spor mezi Libyí a Velkou Británií byl formálně ukončen roku 2001, tedy více než deset let poté, co Margaret Thatcherová opustila Downing Street. K obnovení

¹⁹⁴ Margaret Thatcher, *Statecraft: strategies for a changing world*, London: HarperCollins Publishers, 2002, 211.

¹⁹⁵ Zdůraznila to mimo jiné i v televizním interview z ledna 1989, tedy pouze dny po tragédii v Lockerbie. Viz „TV Interview for TV-AM“, Margaret Thatcher Foundation, cit. 29. 4. 2018. <https://www.margaretthatcher.org/document/107022>

¹⁹⁶ Thatcher, *Statecraft*, 212-213.

diplomatických styků došlo po ukončení kauzy Lockerbie právě roku 2001, kdy byl mezinárodním tribunálem v Nizozemsku shledán vinným jeden z organizátorů útoku na letoun Pan Am, Abd al-Básid al-Maqráhí. Nově jmenovaný libyjský ambasador se dostavil na audienci ke královně Alžbětě II. krátce po vynesení rozsudku¹⁹⁷, což formálně stvrdilo obnovení kontaktů Spojeného království a Libye. Symbolicky tak bylo uzavřeno období neklidu, které začalo již na konci šedesátých let a eskalovalo během vlády Konzervativní strany pod vedením Margaret Thatcherové.

Úkolem této práce bylo především analyzovat události, které formovaly vztahy mezi Velkou Británií a Libyí během konce sedmdesátých a celých osmdesátých let 20. století. Přestože je toto téma velmi široké a do budoucna je možno s ním pracovat z různých pohledů do větší hloubky, tato práce svůj cíl splnila. Kromě analýzy příslušných dějinných střetů mezi oběma zúčastněnými zeměmi ovšem tento text aspiroval i na vytyčení zásadních rozdílů mezi britskou diplomacií šedesátých a sedmdesátých let minulého století a následné „thatcherovské“ éry. Na základě toho, co bylo napsáno, můžeme jednoznačně tyto rozdíly identifikovat. Bezpochyby mezi ně patří odklon od politiky konsenzu a větší důraz na politiku přesvědčení. Na rozdíl od předchozích vlád Spojeného království se vláda Margaret Thatcherové orientovala jasně protisovětsky a protikomunisticky, přičemž na druhé straně zřetelně vyslovovala podporu a přátelství vůči Spojeným státům Ronalda Reagana.

Druhým markantním odlišením byl potom pohled samotné ministerské předsedkyně na úlohu národní obrany. Potřeba bránit se agresorovi nebyla už pouze věcí odražení útoků, ale i následných potrestání útočníků. Příklady Argentiny a Libye jasně vypovídají o tom, že Thatcherová mínila nejen ochránit občany Velké Británie, ale i zamezit dalším hrozbám tím, že bude takováto hrozba zažehnána.

Thatcherové pojetí dobra a zla v politice, ať už mezinárodní nebo domácí, se významně odrazilo v britských dějinách 20. století. Dopady „politiky přesvědčení“ nelze snadno charakterizovat jako kladné, či záporné. Pro množství Britů dnes představuje Thatcherová symbol ekonomického oživení, pro jiné naopak dobu necitlivých reforem a agresivního postupu v zahraničních otázkách. Tato práce si nekladla za cíl zhodnotit politiku Margaret Thatcherové plusovými, či minusovými body, ale ukázat, jak se pohled ministerské předsedkyně na světové dění odrazil ve výsledném vystupování Británie na

¹⁹⁷ Ronen, „Libya's Conflict with Britain“, 280.

světové scéně ve vztahu k Libyi a mezinárodnímu terorismu. Domnívám se, že z tohoto pohledu lze považovat tuto práci za úspěšnou.

Seznam použité literatury

Vydané prameny

„Conservative General Election Manifesto 1979“, Conservative Party, 1979, cit. 24. 1. 2017. <http://www.margaretthatcher.org/document/110858>
„Conservative Party General Election Manifesto 1983“, Conservative Party, cit. 23. 3. 2018. <http://www.conservativemanifesto.com/1983/1983-conservative-manifesto.shtml>
„Conservative Party General Election Manifesto 1987“, Conservative Party, cit. 15. 4. 2018. <http://www.conservativemanifesto.com/1987/1987-conservative-manifesto.shtml>
Thatcher, Margaret. *Statecraft: strategies for a changing world*. London: HarperCollins Publishers, 2002.
Thatcher, Margaret. *The Downing Street Years*. Londýn: HarperCollins Publishers, 1993.

Nevydané prameny

The National Archives, ser. FO, i. č. 973/691, *Foreign and Commonwealth Office, Libya and the Pan Am 103 bombing*, květen 1992 (revidováno).
The National Archives, ser. PREM 19, i. č. 1301, *Downing Street 10, Libya, relations, part 2B*, duben 1984.

Česká a přeložená odborná literatura

Fajmon, Hynek. *Margaret Thatcherová a její politika*. Brno: CDK, 2010.
Gombár, Eduard. *Dějiny Libye*. Praha: NLN, 2015.
Wasson, Ellis Acher. *Dějiny moderní Británie: od roku 1714 po dnešek*. Praha: Grada Publishing, 2010.

Zahraniční odborná literatura

Cawley, Philip, Bailey, Matthew. „Peasants‘ Uprising or Religious War? Re-Examining the 1975 Conservative Leadership Contest.“ *British Journal of Political Science*, vol. 30, no. 4, (2000): 599-629. <http://www.jstor.org/stable/194287>
Davis, Brian Lee. *Qaddafi, Terrorism, and the Origins of the U. S. Attack on Libya*. New York: Praeger, 1990.
Dyson, Stephen Benedict. „Cognitive Style and Foreign Policy: Margaret Thatchers‘ Black-and-White Thinking.“ *International Political Science Review / Revue internationale de science politique*. vol. 30, no. 1, (2009): 33-48. <http://www.jstor.org/stable/20445174>
Marr, Andrew. *A history of Modern Britain*. London: Macmillan, 2007.

Mazower, Mark. *Governing the World: the history of an idea, 1815 to the present*. New York: Penguin Books, 2013.

Ogunbadejo, Oye. „Qaddafi and Africa's International Relations.“ *The Journal of Modern African Studies*, vol. 24, no. 1, (1986): 33-68.

<http://www.jstor.org/stable/160512>

Ronen, Yehudid. „Britain's Return to Libya: from the battle of al-Alamein in the western Libyan desert to the military intervention in the 'Arab Spring' upheaval.“ *Middle Eastern Studies*, vol. 49, no. 5, (2013): 675-695.

<https://doi.org/10.1080/00263206.2013.811651>

Ronen, Yehudid. „Libya's Conflict with Britain: analysis of a diplomatic rupture.“ in: *Middle Eastern Studies*, vol. 41, no. 2, (2006): 271-283.

<http://www.jstor.org/stable/4284446>

Seale, Patrick, McConville, Maureen. *The Hilton Assignment: a real life political thriller*. London: The Quality Book Club, 1974.

Sharp, Paul. „British Foreign Policy under Margaret Thatcher.“ in Thomas Otte, *The Makers of British Foreign Policy. From Pitt to Thatcher*, New York: Palgrave, 2002.

Stollemeyre, Steve. „Tactical Flexibility: Libyan foreign policy under Qadhafi 1969-2004.“ *Digest of Middle East Studies*, vol. 21, no. 1, (2012): 178-201.

<https://doi.org/10.1111/j.1949-3606.2012.00132.x>

Young, Hugo. *The Iron Lady: the Biography of Margaret Thatcher*. New York: Farrar Strauss Giroux, 1990.

Internetové zdroje

„Libya offered £14m over IRA ties“. *BBC News*, cit. 2. 1. 2017,

http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/northern_ireland/8290209.stm

„TV Interview for TV-AM“, Margaret Thatcher Foundation, cit. 29. 4. 2018.

<https://www.margaretthatcher.org/document/107022>

<https://hansard.parliament.uk/> - internetová databáze zápisů zasedání obou komor britského parlamentu

<https://www.youtube.com/watch?v=vdg0BGzKCmc>